

ВЛАДИМИР АЦНАРИА

Ағышыбжонк
рыбжара

ВЛАДИМИР АДНАРИА

Түркмөнстандаң тарзый көңілдің жаңылай

**Ақышыбжонк
рыбжара**

АЖӘЕИНРААЛАҚУЕИ АИҒАГАМДАҚУЕИ

АҚУА — 1999

САЛГЫМНДАЛС

Баграти, Ладеи, Маринеи ирыхъзнызылоит

АЖЭЕИНРААЛАКЭА (1974-1998)

ИМУЛТКАЛАНЫ НАУЖААДИНЭЖА

АДУНЕИ АИРА

АГЕНИИ

Харт зегы анкы-абкы ҳархылтит
Иара дымхылтит Ауаатэйфса Ран,
Ауаатэйфса Дыртцеиуп.

Харт зегы пъсадгылк-пъсадгылк ҳарнитит,
Иара — Адунеиебаркыра ипъсадгылуп.
Ладеи-фадеи,
Геи-шыхеи,

Мрагылареи мраташәареи,
Хучи дуи зегь иашыцоуп Иара.

Харт зегы өахухәагас бывшәак-бывшәак ххәоит,
Ххәатәи еикүымшәозаргы, ибатәым оумашәа.

Иара идыруеит дгыли жәфани,
Уааи-пъстәи, пъси-бзей,
Зи-мциei рбызшәа.

Харт ҳалапъш зыхъзо мышкы затәык оуп.

Иара ибоит

Иқаз,
Иқоу,

Иқалаша — зегы.

Харт зегы ицәахуык-ицәахуык хрымтахырхуоит.

Иара Апъшзара дамтахырхуоит Нцәахутас,

Дытқуаны дызмоугы Апъшзареи Атабырги роуп.

Ихата — дахауп.

Ихата — дыншәоуп.

Харт зегы мышкы хаиуеит, мышкы ҳаңсуеит.

Иара — ес ииуа дрыциуеит,

Ес ипъсуа дрыщъсуеит.

Иара —

Ауаатэйфса дырсаркъалуп,

Акаф-акаф хәа, еихсыңрада, ибжы шгац игоит,

Ауаатэйфса ыламыс ғәыхо,

Назаза, ташәара зкуым мратас,

Ауаатэйфса ылгукуа дыртапъхоит.

АДУНЕИ АИРА

Л. ЧИЛД НЭНЖАА

Хөх ахацэа х-храк иаарыкугылт,
Ихараахааша, рыешаны:
Азэй — мрагылаахь,
Егий — мраташэаахь,
Ахфык — жэфанаахь ихы рханы...

Мрагылаахь зөы хэйз даацэажээн,
Альыркхэа амца фатысит,
Агуургурхэа цааҳанымтас
Дгыли жэфани еиланаршит.

Ибз ашхам мцабз кьюукъадха,
Адуни ду илахижьт,
Геи шыхеи, зи бнен, фни гуарен —
Зегь еикүццышэ иленилаижьт...

Мраташэаахь зхы хаз даацэажээн,
Азхытца, апъшасра митэ қалеит,
Амца иазымгээ лыкузэзэаа, илыкутэхээа,
Ес иахьымаара иргеит...

Ажэфэн иатапьшуз даацэажээн,
Амца, азхытца, апъшасра еихсыбьт,
Ашэапьцьаць феипъинчилеит,
Хрыжъ-хрыжъ иасуа, апъшахь нархьыст...

Ауаатэйюса адгыл икулеит,
Ииуа-ицсуа, ицэабую-илацо,
Игурбъо, ихумаруа, игуак-тэақуа,
Ус рцьамыбуамфа нагзо...

Ажэфэн иатапьшуз д-Поетын,
Зегь реиха ибууан иөахэатэы,
Ацэгья-мыцэгья — егья қаларгы —
Уи иоуп хазмоу зегь хайбаркны!

АРЫСЫНТЭЙЛА ҚЬАҚЬА ДУЗЗА

«Арсынтыла қъақъа дузза» —
Жэйтэ поемак ахькүршэа,
Ацэахэа-затэ, заца умыззо,
Дарбан рапхья узөашэа?

Нартса роума? Агугуахэа еицэвжэлан,
Урт хызырацара ицалон,
Дауы шьатагу нмыжкуа, ирыжэлан,
Рыпсадгыл ахьз аздырхалон.

Ауаатэйса рфыза гураз
Иакузар, мамзар, Абрыссыл?
Ихы дфахеит ахакуитраз,
Анцэа диацлабуа дфагылт.

Леон ду иоума — Арсынтыла
Ахэаакуа зырбаазаз Альсхад?
Уи иоуп арсыуараз өабубуала
Иахъа хцэажэартэ хгүы аззырха!

Дъяаимбарзу, ма дхэйнтикарзу,
Дейбашьфызы усеийш зхэаз?
Ажэа, хжэигэ тоурых иакъарзу,
Мшэан дпоетэу узтынхаз?

Арсыны адура агуаларшэагас
Аума, ажэа, узкашэа?
Ма өахухэагас, ма гужжьагас
Улашэазар ха хбзышэа?

Арсынтыла қъақъа дузза!
Ухучреи удуреи са сзы акоуп:
Укан, укоуп, уззом, дузза —
Ухьз ду үакароуп, шэеизшоуп!

АРСУА МАТАНЕИРА

«Узкуршәшәа, сызкухшоу Альсынра!»
(Сан линхәаңхызың ақынты. 1989 ииуль)

Хазқурғо, хазқуршыуа Альсынтыла,
Кавказ шлаңбаңуа ахъкуршәа,
Аба хумга шылыла уиңыла —
Узкуршәшәа, Альсынра, узкуршәшәа!

Иамраза атәаха, альсаха,
Ухышхыңдахаша уиңдал зыршәа,
Шынырттарта имтауа, дыкублаа —
Узкуршәшәа, Альсынра, узкуршәшәа!

Дыкутәхәаа пүшатлақушәа уижәлан,
Ашьажәфы, хзымбаз акашәа,
Аңғыа изы ицәгъазаит ухужәла —
Цыханымтас уи уизкашәа!

Ирыбраңалаз халыса, ҳаламыс,
Ихагутатәкъя еиғжәа дыдрашәа,
Ҳаламыс зырхуанчо ҳаламыз —
Узкуршәшәа, Альсынра, узкуршәшәа!

Аңәа, уеңдүхъа харахәа ҳадзам,
Ҳаштам, шубоит, азәы итәы,
Иахтәу хахызбааз — уимеигзан,
Инагзаны иқарба ҳөаҳәатәы!

Саркъада илымча ибараҳа,
Альснымра дазхампышыртә дыршәа,
Җаахәырак имоури уи уаха,
Назаза уерыңкъя, Альсны Ахра —
Узкуршәшәа, сымкухшоу, узкуршәшәа!

1989, ииуль 20

АРСААГАРА

Ағны антың тәымдьара итахаз ауағы
иңсы, арахуц иахырғышны дахыиз иғ-
нықа, изкуатыңаҳъ идырхынхәуеит (Аль-
суаа ррелигия ақнитә)

Амфаду ағаныршәланы итоит арахуц,
Арахуц ағаларъсны иаауеит азә иңсы,
Иакыуп иңсы ахац-атәиц, әбыбыц —
Ағныңза иназарц ишзахуо лассы,
Иаауеит хыма-пъсым. Ижан хара,
Зибнака-зишәнәка, нақ тәымдьара.

Изыңсыз десікүхьешәшә, дыкесуп иғны,
Иңсы хынхәаңза ибағ ганы,
Ирзатом анышә уи иабацәа ахъжу...

Игуакъацәа, шашәакулацәа ашәы зыхьшу —
Иңабо иңшуп. Цасым аңсы иңсы
Тәым дғылк ае инхар. Наршәйқа үзарғы
Иоузом ағасатәарта. Иоушам сабапъ,
Иңсы үунахаха, адәы ишықуу шаанхал..
Аха ашта аетанаршәйт абар арахуц,
Аңьабацәа ахъгыло иааливиргоит рыпсы,
Зназынгы атәшуара-ахъра иаақутт,
Агулымтәах иңсаира иартынчар ргүү?..

— Уааи, рышхә, уааи! Үмшәан, нан, үмшәан!
Ульсадғыл уныкүшәеит шәтүңцас, үөшәан,
Аха уан илыңсыхуозеи, ишпәалуен шыта уан? —

— Ашта еитым дазымкуа ан мыжда дән...
— Имфа дакуитзаит, дадраа, ари агуақ, —
Аңьарғы неиқүкъашан, иаагылелит нақ-ақ.

— Дад, ахы ыңнамхыңызд иужәша азыхъ,
Назаза ҳажәлар ғиругеит апухъ
О, Ахыштаргута, ҳшамкуа ҳазшаз!
Зиетәаху күдшәаз, ҳтени ғиҳаңхаз,
Ахъы ахъиршо инеиаит назаза уңсы,
Анарцә ҳаңскуа еиниаит ҳаннеиуа ҳарғы!..
...Амфаду ағаныршәлан итоит арахуц,
Арахуц ағаларъсны иаауеит азә иңсы..

АТОУРЫХ АРТЦАФЫ

Дзәажөйт и атоурых артцафы:
«Саташәымтсан, дадраа, стағцәа,
Шәгуы нсырхахъан иатафы,
Икказа ишәхысхлауан шәцәа...»

Ашәышыкусакуа иргулгоу хтоурых
Ишәзакум хатыр ҳәа сағылон,
Нартаа рхатцара ақуых
Шәа ишәылам ҳәа сышәнызбо стәалон...

Шәыртагылан жәибжъ ма жәаа,
Ашәышханхың иған альсра...
Адырреи амдырреи рхәаа
Еильскаахъаз цысшыон сара...

Сдырракуа анысх'уан ашәкуы, Ашәкуы-быбышы амиху агурал згои,
Изхәоз апыққахәа зцатәхү
Рәзыцәа инарылкаа исырехуон.

Аха хапсадгыл амца анакыз,
Егри Щсоуи рыбжъара анбылуаз,
Издырит исхәоз шымцыз,
Иштоурамыз ёйлыскаант суаз...

Ишьаартцәыран ианлеи Гумста,
Уъсы таамхеит, Батал,
Амца антацеи Кудирта,
Хымциала иурцәон, Кунтал.

Гунда, Астанда, Расидац,
Шәнарывагылт шәашьцәа хара хдац,
Итфаар шәымуит хара хдац,
Рцәа пышәымеит хапсуара, хдас.

Хапсадгыл шыала икушәыршеит,
Хәаа-баагуаран шәазгылт,
Нартаа шәцьашъо инәзышүшүеит,
Итцеира шәапъсахеит Абраскыл.

Сшэыкухшоуп, дадраа, сцафцэа,
Иагулшэпъаант амцашь Альсны,
Шэа шэакухеит хтоурых атьцафцэа,
Етэацьаа ирхашэтцеит шэыпъсы —
Шэиетэацьаан шэазкыдлеит Альсны!

АНАЦЭА

Баргы бануп, саргы сануп,
Дзаабыштызей бъазатцэ спъазатцэ дишьырц?
Сара сыпъсадгыл Альсны сануп,
Изыбтаххеи сыйжэфсан гуакья хуашьырц?

Сиетэаху кыдшэарц, сымра ташэарц,
Назаза ицэарц са схуштаара,
Унацэахы хызтэо сцыхаз табарц,
Иакутцырц ахъхаяхэа ицхураан аара?

Саъсуа чеңцылка агъама ббахъан,
Убри дарагыларц дзаабыштызей бъа?
Жэйтэ аахыс хацэгьеи хабсиеи силан,
Ашьеи ахши еилеитдэйт, акашэа хамба...

Дышъабаазеи бъа-дгыгшэыгны? (дуафны)
Асаби длыбрешьит магушхуала ан,
Атакуажай алтыгажай спүкненхайт рифны,
Амца ларыжэтсан налеиблит, дышьман!

Еиңагылт хнатыхла ба бъеи са спъеи,
Ахъа инрыбжъала — хэцэнамырха,
Аибашыраө рифыцьагь — алым адомбей —
Аих ахы цахенхао хучы рымч анамырха —

Ба бъагылт дтакхеит, са спъагы дтакхеит,
Хофыцьагь нарамшкала еицхшэахтцеит ашэы,
Хамала хеахзымынъуа, хафинкуа хрыфнахеит,
Ашэадэы хаакухеит, хгугы атцааршэ ташэы...

Баргы бъабоит, саргы съабоит,
Хгүү нызкыло ажэа хзейбыхэару зны?
Цыси хэыхэи спъазатцэ имыткумаху рхэоит —
Уи дамадоуп ихы зкултцаа йицадгыл Альсны...

Бара бъа дабажу? Уи инышэнап базом,
Оык, зык бзыхтэалом, ибзыкушуам бнапы,
Ийсырта—изырта, рыцда, ибаҳазом,
Тэымцьара игуатеиуа икухент ийсы...

...Баргы бануп, саргы сануп,
Нас дзаабыштызи бъазатцэ спъазатцэ диширыц?
Баргы саргы Ѣсадгылк Ѣсадгылк ҳарнуп,
Изыбаххеи хфыцьагъ хажефан хуашьырц?..

1993

АХУЦРА

Молчи, прошу, не смей меня будить,
О, в этот век преступный и постыдный
Не жить, не чувствовать — удел
завидный...

Отрадно спать, отрадней камнем быть

(Ф. Тютчев. Из Микеланджело)

Умхуцлан, умхуцлан, умхуцлан,
Еилаумган хуцала ухы.
Уцэала ахыза үунхутдалан,
Уцэала иутахы-иутахым...

Уцэала убас цэислампиртас,
Амш лашара умбазо,
Аамтеикушара үаپыртла,
Нарцэыка умфа шъатцо...

Ухуцракуа өамшынтуы ифхызлан,
Быжърабыжътцаа ицап тэымцьара,
Еибъу гъстазаарак тъхызла,
Издыруада, иубахыр үаара...

Нас уцәаз... Умхуцлан, умхуцлан,
Узацәозар, уацәца агурға,
Цәгьеи бзиен үгүү рзенишыз. Иаумырслан
Адунентә қыбазыба альшаға...

...Уи схәеит хәа, амхуцреи ахуцреи
Дарбану рхәаакуа зшәаз?
Илшозма ахуцра ақутцра
«Схуцуанат — сыкоуп» хәа зхәаз?*

Исылшома ахуцра ақутцра,
Иатәоума ауағысы дцәалалысыр?
Иагъа ипъстыхгазаргъ схуцра —
Еибъуп сышхуцуа сымъсыр!

ИОСИФ ХАГБА

Хашта сныкупъшеит сгульшаа-хыпъшаа,
Сшазыпъшыц сазпушуп азә шааира...
Слапъкүшәа сеижъаргъ, сгуы сажьома? —
Иосиф дааиуеит, Иосиф дыкоуп...

Агула-азла ҳахъаайдтәало,
Гурбъаөхәашак ҳзаазгарыда?
Газет өңцикуак ифытракны,
Дшатәышатәуа, Иосиф дааиуеит...

Зегъ акака нахъихәаует,
Илафхәарак атыхуа пүтәома,
Цыара азә мачк игуы айтцахаргы,
Игуы штихырц Иосиф дааиуеит...

Сшакүмгүбзоз сасцәак стаант,
Фатәы-жетәыла дүк сенкүшәамкуа,
Аха Иосиф сирпъхашьома? —
Агуыла агуы дағызоуп — дааиуеит...

* Рене Декар: «cogito ergo sum» (схуцуанат — сыкоуп)

Имъыхъашэо зегы иаҳзишоит,
Зегъ хацырхъаза ҳато дхалоуп,
Хасабицэа рыкуа ак тейткоит,
Игурбъо ипъилоит — Иосиф дааниует...

Моа харак шахъа ҳанғылоуп,
Гуакра усул — ҳамцар ყырами!
Хайткамырхакуа ҳазгарыдашь? —
Шэзызцэшэозеи, мшэан, Иосиф дықоуп...

Абзия ианиазгы, ацэгъя ианиазгы
Иуа-игуцхуы драпхъагылоуп,
Ифызцэа ихацкыс дрыхзызааует,
Ргурбъа иеижъом — Иосиф дааниует...

Фнатацпхъаза ачандараа,
Унацэа хнатэо, азыхъ рызнеигоит,
Зык ржэышпхъаза: «Азашэа үзхаает!» —
Ртцеи дырныхэоит — Иосиф дықоуп...

Аченцъыка нара ишуп,
Афны дықа, абиа дықа,
Ачандарантэ фык Җхеинпхениуа
Иаҳзаимгашии — Иосиф дааниует...

Ипъшема Җхэисты Җсыуа тасла
Хамат аура дахашэалом,
Ипъха затэгъы даххапхъируеит:
Мадина дықоуп — Иосиф дықоуп...

«Арт еибызхэо еипымхаша!» —
Иацырбъизуа ха хнейдтэалоит,
Иагъя ҳагзаргъ, хъаас иаҳкыума? —
Хара хақоуп — Иосиф дықоуп...

Ҳажэлар хныхэап, ген шхен хныхэап,
Ирзылпхъаит Дыдрыйшынха!
Тлашыншыпхъаза атцеицэа гылааит,
Апъсуара ықоуп — Иосиф дықоуп!

АҚАМАҚУА

(Аирониатә)

Иҳақунаххып ҳқамакуа.
Иқахтап чапқагас,
Рыда ғысихуа ҳамамкуа
Хақоумат Хырхагас

Ирылоузей? Урт յраамта
Цеит ишцара иниас,
Ахацәа раамта иаъзамтан,
Иагент аамта — азиас...

Мышгагоу, єырбагоу? —
Изықунугы ирнаалом.
Рыхиагахоит, рылъшзагахоит
Ақама анзыжәым шьала...

Ицода уажә хызырацара,
Хатпас дейкүнхла,
Излада ажәйтә уаа рхатара —
Джәйлартә сиңш хәатыхла...

Аха схуцуент үстүн:
З-шәахны иниақьама
Ашәышыкусакуа ртоурыйгы
Иалмычозшәа ҳқама?

Хәнпүларуш чапқагала —
Дхазкашәар абацәгъя?
Хадгыл хызъю ғысыбафла
Бүйарк рыкзамкуа ахацәагъы?

Уахзықацом, мап, ҳқама
Чапқагас ма маганас:
Иабахдыруеи аргама
Уахъаҳтаххомакъана!

АХЬТЭҮ ААМ҃А

(Абиблиатэ мотив)

Асыс мжкааи абгей еицгуарло,
Еицгуартцаа азси абжьаси,
Фырмажьтэла асаби ильхеендо
Алымы, ацэи, ахэйси.

Амшэи ажэи еицхэых'уа,
Урт рыхшараагь царак еицтэах'уа,
Амат еиларшан иахьышто
Амаалыкъ ахы иршьышных'уа,

Ауафи, тагулшьали, ашьабстей
Иншэарто азыршытцэкъа еицтало,
Псы зхоу зегъы альсабара ишахшароу
Дырны, еибабо губылрала;

Ауафи ауафи нас уафрана
Ижамло ахаан рыгурга еибамго,
Ахъка рыбжьамкуа, еибацэамкуа,
Азэы изын таазэ иабцьар еибамго. —

Икэзма зны абасеийш аамтак,
Ма абасеийш аамтэ өкашоу?
Итдоул хэа абри агурга **згашоу**,
Ма имцурашоу жэа башоу? —
— Ауафытэйфса дышгүбуа диуеит,
Ауафытэйфса дышгүбуа дырьсуеит...

1998

* * *

Альстазаара зжьоит хэа уеазумкин — уажьоит:
Мыц зымхэо акгы ыказам — альсрода.
Аха альсралцэкъагы жья-жьо инаскьюгар өкалит.
Знык иадамхаргы, иахурьоит хэарада.

АРХЫЗ

Зегъ реиха ихаау — архыз,
Зегъ реиха иашоу — архыз,
Зегъ реиха уанбеноу — архыз,
Зегъ реиха уанбару — архыз,
Зегъ реиха уаныпьшзо — архыз,
Зегъ бзия ианубо — архыз,
Зегъ бзия уанырбо — архыз,
Хъаак анумам — архыз,
Зегъ уаныриааниа — архыз,
Адауаиль уанифызоу — архыз,
Иреибъу жеенираалоуп — архыз,
Игункылан иззыфлакгы — архыз,
Алаку ссир, алаку ссир — архыз!

А Б Р И А П Ҳ Ә Ы З Б А

АБЗИАБАРЕИ АШЬЕИ

(Абаллада)

Хөйж атыпъхацәа, атыпъха щыакуа, ашанакуа,
 Рыхцәы шыкыркуа рыкулъсаны, ашәы рхыссы,
 Дыртәыуон Адгыл ацеи рхы-рыпъсы мшатакуа —
 Дыкун уи реалъха игуатба ётәаны..

Руазәк дтәыуацыпъхаза — лылаңырз шәтыцлас
 ихалон,

Хәыхә шкуакуашәа еилаңыруа, ажәфан изцион,
 Ажәфангы аринахыс, иамамшәа гуалак,
 Етәацьаа реңпүш, аръыс ипъыс канарчон...

Лөйза дтәыуацыпъхаза — лылаңырз пүша ласны,
 Хрыжъ-хрыжъ инасфасуа, ирыбжъалон геи шыхеи,
 Шыац иатәан итылон, адгыл аәаларпъсны.
 Ихнаеуан цыхаэтас, хъаан турғеи...

Ахфык дтәыуацыпъхаза — лылаңырз мра шәахуан
 Итнарлашон фиүцқала ауаа рыпукуа,
 Атыпъхацәа рмыткума — ргуақра ашәакуа —
 Ирыпъшон азиаскуа, ашъхақуа, адәкуа..

...Урт ахфык раҳытә аръыс азәгы бзиа дибомызт.
 Иара ихы зқуитаз — лыччапъшь еикуацәан.
 Аха иөы тұған шыарзсо, хшатара иуамызт,
 Ипугацба ётәаанза уи лзы деибашуан...

АБРИ АРХЭЙЗБА

Сара абри архэйзба сеилалгоит..

Пл. Бебиа

Абри архэйзба цкъа дыздыруаз цымшон:
Лыпьшра-лсахъа, лус-лхэйс, лхымфоаргаша..
Уажэ аакыська убас дысөаччейт — анацьалбеит! —
Са исымбатцэжкацт сдунеихаан асеильт чаша —
Баша чашьам, чырпүшзагам, уи еижъагам
Хай, иштэильту уи лычашыи амра архашьеи!

Абри архэйзба цкъа дыздыруаз цымшон:
Сашыцылахъаз цымшон лыпьшэа еинаала,
Аха аакыська убас ажэак лара иаалчылшэйт —
Ахэхэ пүшка, зытра ифхыпърааз, еильтнышьалеит —
Шыцаагаган ихурыйбыцын, ильстатааган,
Жэфэн тамтамра уи азцеит, амтэйжэфа хиаала...

Абри архэйзба цкъа дыздыруаз цымшон..
Исхароузен? Ирмахацийт лашэахэаша,
Лыбжы фтылцейт — иацэйлашнейт ашхатэйлан,
Лыбжы азхаша еильтын амш азхаша,
Ацэгья-мыцэгья нак чахкублаан, ифаххылцейт —
Луултэйфса уп лыбжъада ихамам пүгаша!

«Абри архэйзба шта лубом», — ахэон слапыкүшэа,
Сгүү сийхэвэл, уи дымцозаап схуцра дналаз —
Уажэ ийбийн ишнийд длацалт тэврэлтэйшэа,
Аасе дахькуй фхийнтэлээз рыхалыш лыкушэйт:
Даштольшинаар лымчүүши, линейаша —
Хай, дыштэильту, лымцаху мыцааит, зынза аршалас!

Абри архэйзба наунтга илдиршя сымам —
Иалоудырри амра, амшин, ашыац, аршалас?
Аха Ацсантылы атыпханцкъа лара лами!
Сынчга балаз, синээ балаз, сыбла хшэала,
Харжетаара амаза (ду адацьашэ бами —
Ибаргуузен бенгүш зепүшу зыфны дыоналаз!

Бара альхэйзба, цкъа бывзыруаз цысшон:
Былъшра-бсахъа, бус-бхэйс, бхымфалъгашьа...
Уажэ аакъыська убас бысөацчейт — анацъалбейт! —
Шыңцаагагоуп, ихурыбышыуп, ипъстатаагоуп,
Хай, ишиңеиңшү ба бычашьеи амра альхашьеи!

САГХАНЫ

(Алаф)

Сиит, излархэо, сатханы —
Аамта ду сағсны ицахъан,
Ашколгы сталеит сагханы —
Ирцаша сөйзцэа ирцахъан...

Ашколгы салгеит сагханы,
Сыкулацэа еимпхъан хара,
Арра сыргейт сгараҳынъаны —
Акупъшкуа рёы схы пъхасшон сара...

Ахакуитрахъ соурыйжит сагханы,
Фызада сыкухеит фалъхъа,
Старааду сазыхынхэйт сагханы —
Инасыгзарц стаххеит схэахъа...

Аусура салагейт сагханы,
Атыпъкуа ргахъан еимтэаны,
Есымша аусурахъ сагханы
Снеиуан. Даьнуан сеихабгы...

Сыхааря, бышқа сагханы
Сышнейилоз — ипъистэеит бгуахы,
Өазэ дааилон са сышқа дагханы —
Сышмэлзышыз ипъистэеит сгуахы...

Атаацэара салалеит сагханы,
Сзышьтаз зегы хатца ицахъан,
Ахшарагы дсоуит сагханы —
Сыкулацэа рмататцэа иихъан...

...Анцэа ду, сухэоит сагханы:
Абысڪак сзыгахьоу рцынхурас
Иаанаант саъалгы агханы —
Цас исхыччауа рцас!..

СГУЫ ИАУРЫМА?

Истахым машэиршэа сышнейиуа,
Бхучкуа амычкар быцрыпъсса,
Баасөхар санаво слеифеиуа,
Зны ҳахьеикүшэалоз амшын аржахэа.

Бхучкуеи барен шэихулакабыщуа,
Шэеикарауаан, шэйбз еихулахо,
Ирыйшхыраха бзырүшээз бхарьщкуа
Ахыкашээз — бөы аташэашэара хфо.

Истахым бывбалар блабыржыгууа,
Бзымгыло баҳтэо беиханы,
Шэахуа лашак былагу ихымкуа,
Зыда ақуареипъш, итфааны.

Истахым сыббарц саргы сымхуан,
Ахузхузхэа сахышто сеймхэо,
Сыңстазаара — сыңсыхаара сымх'уа,
Цъара ишэак, цъаря лафк снамырхэо.

Нетажыуп миаенеңш бишешеиларц,
Варя баҳъя меницакзо исзынхарц,
Сора сымбахугы мөашъо ибызнеиларц,
Зызылтойгы бгуу менилахуарц.

Аха угсы мышкыны бывбахыр
Бхучкуеи барен шэшаануа шэеңцы,
Сгусы иаурыма жэа қуандак сымхэахыр?
Снашэңыртып, бхучкуа рхы аашьышны..

Ма ҳшажэра ҳажэны, ҳлабыржыгууа,
Амфан машэиршэа хаанинаар,
Сгусы иаурыма, ббарада ак стахымкуа,
Фағхъя бгуашэ иатэа ақынза бсымгар?

АРЬЫЗБЕИ АГЪХӘҮЗБЕИ РАШЭА

(Агитаразы авариант)

— Дук ианаалом альсышәала,
Аха исхәароуп жәа хаала:
Сымыш, сытых, сылашара,
Шъақар-камфет сыхаара.
Са бсыргуамтцуам жәа рацәала,
Бзиа бызбейт гук-пъсыкала.
Сыхаара, оурода, уаа, уаа радара...

— Унан, ңым-ңым, сурөхуазеит,
Сыда думбащәагь сужъазеит,
Ас пагъацьара шүхәахьеит,
Иагъағрыжәға түкъахьеит,
Арпъыс пъагъа, пъатца къакъа,
Уахъзымнаzo шъалцыркъакъа....
Сыхаара...

— Хай ңүушт, хай ңүушт — иқалазеи?
Бааңсыс, омас исхәазазеи?
Биапкуа баша итатазаап,
Былъира зынза еижъагазаап,
Хымдир пъагъа, өрапъш шкуакуа,
Уашъта бымш әабзиахааит...
Сыхаара...

— Унан, ңым-ңым, сара хгуаша,
Сабацари, изурывеи?
Уақутцеит хәа сыйказамызт,
Угуды нсырхазаап, сара ипъыша,
Уаргы саргы хайгымзааит,
Аөхәарагы харамзааит,
Сыхаара...

— Хай ңүушт, хай ңүушт — сбыршәазеит,
Гуыхәа смоуа скабтазеит,
Сымыш, сытых, сылашара,
Шъақар-камфет, сыхаара,
Исымоу зегзы чанында,
Сара схучкуа бранында,
Сыхаара...

III

АШӘТРЕИ АСОУРЕИ

АМШЫНИ САРЕИ

Амшынгы заңдоит уажәааныла,
Фызада индоит игуқ'уа:
Цәиркъа-шәирас, артакуа аерилак,
Бычкуыртас амза анцауа,
Асар рымфа аштамда тбұыхаа,
Ажәған агуы ианағам,
Аңышқуа амшын-пәшәа рөыхо,
Рымтәйжәғакуа еитых ианаҳам,
Геншхеи еигунығны имәжәо
Адунен цәгъахуыцуа ианьшу,
Заваза зыуағра зәажәзы
Аудатәйфса ргуабғы аншу —
Үскан амшын қрымәрымуа,
Мышәхәйесдас ибылғонт, иаңуа,
Аха азатәра азыхән иғурымуам,
Иңхалоит ац еихарбубуа.
Мап, азатәреи амшыни еиштылам,
Агуы ңашаусит уи пәшқатас,
Еңбинашын ашаакуа еицило,
Фажыфұзар ага пәшатас.
Данлонт амшын-затә ахъ схала,
Іфатқын ислылоит иара,
Цанаңа хандайжәонт хайдхалан,
Інди хгүи арахуыщкуа ахиара.
Мынатора еикүхәлә гуаныла,
Мықажо, ғаастуеит абра:
Абра моу, сара моу — уара —
Амшын ду — узатәоит уажәааныла,
Мұғизиә гүхъадо үңшүеит,
Мүгүжәажәо, лоуныто усилашуеит...
Хәлдымъсоузешъ убасқан уа узы
Арғылажәфара узызуа ауағысы!

АШӘТРЕИ АСОУРЕИ

1986 ш., март ақы ағаны, абхәсакуа быбышза ишәтны ишгылаз, ахәалыхә аймагыланы асоура налагеит. Ари альсуа цыбара нақазшоу аңашъахукуа ируа-
кыуп.

Абхәсакуа гылоуп ишышәтра ишәтны,
Арахь шыжъаахыс асыкуаша ауеит,
Өңцибараҳ избошәа, сгачамкхан сынъшуеит —
Ашәтреи асоурен еилацәеит тақны!

Амзырха снықуххит, сынъо хүчтас,
Мгурбъашъас ликоузеи — шаноуп упъшыр:
Ашәтқуа — сәсас, асы акузар — шәттас,
Еилаңыруа, ирықулъсоит схы, сыйкәфахыр.

Адгыли ажәғани өңцишәтәзышәа збоит
Адуунеибаркырағ ааигуа, хара...
Ижәғантәу шәтәббъыцуп асы, аха иштабоит
Адгыл иакъысаанза, иамамкуа нтра.

Азынреи аапынреи еицлабтәкьеит ара,
Руак хыштарххойт сном ҳәа, егыи — мааир аузом,
Инаануагы индеиуагы срүтқуатәкьеит сара,
Рығбагы лакууп, алакутәкья — пәзом!

Ассир ухәеит ҳәа, астәкья үбахью —
Апъшзара ҳәаадан сәапъхъа иаартуп,
Инымтәазо ахшығцак сәапъхъа иаартуп,
Апъсны асы ауазар, асытәкъагы шәтуп!

Ө-дунеик, ө-түшзарак: Ашәтреи Асоуреи!
О, икъаेуп, икъаеуп әкыр шәыпъсынцры,
Игуаңыны шәысәндкылом шәарен апъсреи,
Итенбархо апъшзаракуа, изшәйлөи сынъсы?

Ашәтреи Асоуреи! Шәыпъсынцры нашәроу,
шәымцан, шәымцан сааныжыны хара!..

Сыбжы шәахазом, шәа шәңдит шәышцара...
Аха уаанза, уаанза — сыйсы шшәйгәароу --
Зака шәсызбо шәызбап сгуазхара.

Март 1, 1986 ш., Кутол

АЗЫНРА АЛАМТАЛАЗ

Аңаргы ирбоит уашта асы,
Аштаө рымтәйжәфә шытассы,

Ашынра ишылхо дара —
Алрухса иғыцпраан, хара

Ажәфан тауыла изпоит,
Хұлаанза, силатыруа, еимдоит.

Аң,харрахъ шашаң цахьеит,
Арака инхашаң ихахьеит.

Тәгіларен азынрет рхада
Хаваниң жаңыкүтілеит, ал

Мәжіланғың ихътам, үшүшт, раңдак,
Алға әдениң итуарлонт жәкуак,

Изызымқуда, кәмбашықуда зкуршәшәоит,
Азын аеврыңғаң ҳәа ишәоит.

Иасуеит альша-даас тәйтәза,
Инанапоит альтакуа еизца,

Уажәы-уажә ажәфан қуашыуеит,
Ихьшәашәаза амра лақууеит,

Аңдатлаө атыхутәантәи аббың
Иңшәарцаң нағыуп ахуың...

Иаха-иаха ахътагъ ааскъоит,
Иаха-иаха амцағъ хаахоит.

Аха агугуахәа еиқууп ххуштаара,
Пүшзала, азын! Уаан ушаара...

ААПЬЫН

Азын өыжәцит, аапъын өыжәлеит,
Аа, иаакылжыент уи өирххыла,
Иеирба-өирбо амфа икулеит,
Зегъ ҳарәышуа гуыла-пъыла.

Жәфан тауыла агуы там-тамра
Пұтаңык хыршәлам цьара икъалан,
Ильстатағоу Апъснытәи амра
Иаххалашоит гуык-пъык ала.

Ажә-мыжә нашөйз нақ пашәнахит,
Аеафычсит альсабара,
Аапъын хгуташъ амфа штынахит,
Ихагмырхо гуырбъа-ччара.

Хнеини хүскүа хнархагылап,
Абъарахәа, махуәа бубуала,
Хамч неилахтап, хеендахқылап,
Азәгъы үнимхан усда ухала.

Шытә сиғунығышт археи өағеи,
Пүшзала, анхара иаамтами!
Сыжәлар гуакъа ращәа зәағуда
Ахра иағызыоу сгуы ахатами.

Аусура амыцху сгуы **ахәо**,
Апъсаа үашәа схачырчыруа,
Сиенуент адгымл пъыла ахухуахәа
Иалдо раъхъатәи атсыруа.

IV

ШЭИИУ!

АХЭҮНТКАРРАТЭ ҲӘААИ А҆ЕДАКҮЕИ

Ихәуа ишаашуаз Ө-өадак,
Ахэүнткарратэ хәаәы иааиәагылент,
Рыхкуа анфыштарх — еихацла аандак
Еилапъахны иааннакылент.

Рымхакуа ыргыло, енеальшуа,
Иаашанхеит урт, ирхәо фәамшәо,
Илахафахеит, рыхкуа ахышуа,
Уаха умпъсуанда! Еихацк алшәом...

Аихац еиларша гоуп, игоуп,
Ашыха ихытуеит, азы ируеит,
Ө-өадак рдунеи еиқугоуп,
Ируа рзымдыруа, иуазыруеит...

— Сымъартукүен шайшабара, —
Ахыттои цәажеит гүк-псык ала, —
Майың сыйнир, хгуазхара
Хийжименинжиоз, ҭынч хиеплтәалан...

— Шымбароуп саргъ хъас сыйкыу, —
Нхыттои цәажеит Лымхадуты, —
Хөрак хәснцымфо ишахтахыу —
Лабриами арышхара захъзугы!

Лымхадураа ргы пъжәауа,
Иаарылажжит уақа ғгуаара,
Азузухәа урт җаауа,
Иаахәны инадцыгълент агуара...

— Саша, иубома заку һандоу? —
Цыхуальцәара җиара иамам...

— Хаиғызшаз дарбан ас аргама?
Хаи, үңүштүр, дабатәи ёадоу! —
Епбырхәйт ус дара-дара:
— Иубахъоума астәкъя аәадара!

1976 ш.

АРЬЫС ІҖАГЬА ІҖАТЦА КЬАКЬА

(Алафашәа агитаразы)

Аръыс йыагъа йыатца къакъа
Днальдтәалт йыхәизба еинаалазак:
«Сеинүш дабалбо аръыс наға —
Дыхымхыл шәымтак шаалагзан»...

Ас даахыкүшо, анс днаахыкүшо —
Имои усс улакада? —
Иршо, иршо, иршо, иршо —
Иришәйт уи аката:

«Са сгуы сыйхуеит, са схы сыйхуеит,
Бара быда схуартазам,
Бсынасышхар — сыйысы єыбх'уеит,
Айыратцәкъагы шәартазам»...

Аръыс йыагъа йыатца къакъа
Избауеит дшылхафара,
Аха, иабақоу, интакъакъом
Иажәа ллымха атафара...

Дхәыпъызыпъуа иажәа дшалаз,
Азы длыржэт имацакуа,
Дәаббаза ақуара дыххалент,
Уаха ахәаха имацакуа...

...Хаи, уара аубицьыр, шәикуампъа,
Башаза аикүа ушъахгъы,
Уара укура са исықуранда —
Анышә ларгы сарғы ҳамахгы!..

АҚАЛАҚЬ ТЫНХАДА

«...А сухумским мэрам все-таки, в конце концов, придется взяться поэнергичнее за оздоровление города. А к этому мы прибавили бы еще те густые облака пыли, которые окутывают сухумские улицы.. Но нет, нашим отцам города, очевидно, не до пыли, у них более серьезные и неотложные работы. А что такое пыль?.. И обыватель задыхается, глотая вместе с пылью заразные микробы».

(Из статьи Тонио Газ. «Сухумский вестник», 28 июня, 1911 г.)

«Ақуа, Ақуа, знык узбаз,
Нас умбакуа хара ицаz,
Игүы үтнымтәо утахойт,
Узбаху үымтәо ихәлоит».

(Б. Шынқуба «Үи гуадуроуп сара сзы». 1947 ш).

Ақуа, Ақуа, Аъсынтәыла ахтнықалакъ,
Атыпъха цөңа уара улеипъшын упъшзаза,
Нхытци аахытци, ладеи ғадеи — хажынықуалакъ,
Үеипъш зеипъшу қалакъ аабашамызт зынза!

Ххуы ныкутсаны шағфанды ҳхәо, икеикеиуа,
Ми умфакуен убахча ғспркуен ўс ицъян,
Ара — պ్єшьартан, сасаартан, аъшахь леиғуеиуа,
Үдгыл, ужәған тлаз иатәала енағы икутсан..

Уажә ишхъзеи? Ара — атыша, ана — атыша,
Лбомба злахаз ақалақъғы ғазымжт аскак,
Умфадуккуа шәртада иштоуп еиғыжаа,
Үгүы каршәны, иuzeихго иқазам шыақ.

Упарккуа рымехак, адағыкуа қуаेқуаेуент,
Змахтәардахеит, ҳәйнцәаршышырахеит уахъпъшлакъ,
Ақыта ғыраху ишыртахыу арақа итхадуент,
Холгугуартоуп. Иабакоу ас, үүшт, еа қалакъ?

Ара — еңкурчақуа, ана — еңкурчақуа, нахъхи —
еңкурчақуа,
Хы фылмыхәэ о халатәами, мшән, агуам,
Алақъалакуа ирыцкалақъхаз ҳаңшза, ҳ-Ақуа,
Уара узыңән ҳәымсаг қыақъак азәгы ик'ум.

Иаабаң уакум... Уанаңылбейт, ижалазеи?
Хағнкуа рыңзамцкуа ҳәагуатәоушәоуп ищәашу,
Хлақыца — гуамтроун, ақуаа, ҳырлащәзызи?
Халамыссы әамтентасымта нахцәашу?

Амитингкуарә батбатхәа иңәажәо шар ихулаанза,
Амшгаңәа ҳәымсагк ҳәымсагк надыркны,
Изеизахамци нас ахәынаңкуа ҳарфаанза —
Бабышк камыршәкуа Ақуа хрыцкъарц ирбзаны?

Анкъа асасцәа Ақуа, иутаалауд агугуахәа,
Зыңк узбазгы инаулатаон ильсы...
Хашқа аапра асасцәа шыңа ргүү ахәом,
Хасас гуашәгы нытібабақа иакышт уатәы...

Уаха ишаахулаz, кутылашетас, ҳуазыруа,
Хнапыршышыуа, хайбарзызбыуа, ха хайцьны,
Хазшыуа сеидру? Ҳзырхәуа сеидру? Сеидру
нахзыруа? —
Хайкулашыца, хайкухышәашәа ҳахыуп ҳағны.

Агур каршәзар нахзырбоз хлампионкуа абақоу?
Агаәахъ непааирахәа хулар уаф дном...
Үтынхадаheит, ҳаҳтнықалакъ рыңха, Ақуа,
«Ақуа бзия избоит» ҳәа зхәозтый — игурал згом!

Шыбзор тұрами ҳара ҳзыхәан, әқуаа,
Әмырха, юырдагуа ус ҳахъааниуа зегъ чхауа?
Ҳазхаанхада, сшәаздааеит сгуақ-тәақуа —
Изтоутәо — зқылсуа, изоухәогы — змахауа?

ХАЗНУ ААМДА АРБАНУ?

1

Аңаа дахаңдало аччахәа,
Ашаңкыраз дыщакны,
Пушкин днеиуеи чаагарахәа,
Италон хүчкуа еимаңгуаны.

Ачатаңтаә ауаа жәйлсит,
Реихстаг ргошәатәжкоуп ишшо,
Чахык азы уаашәк еидшилоит,
Рыла-рөы ахъто умбазо.

Еихаб дықам, еитсыб дықам,
Еикарауаахеит зегъы,
Амгуоуп икоу, амлоуп икоу —
Ирыгзам ирахухари акъы.

Пушкин игуоит, иарғы дрыгуюит,
Далхәаны дкарыжът абар,
Хучгуартак үшүп. Натали Сиңхьоит —
Ирыпсыхуи чак имгар?

Пушкини Дантеси еизыңжкоит,
Ачабаба ёемакны,
Дантес шаҳәзыба мөнитцоит,
Пушкин дылканжът дышьны...

Ифым «Полтава», ифым «Онегин»,
Пиотр исахъагъ апъцазам,
Аха аласеиңш ауаа анеигую,
Үрткүа-урткүа хъаас иркәзам...

2

Лев Толстой ду идгыл имхыуп,
Ираху-ишәаху ихцаны
Иргент. Даакүхеит шыапеимаада,
Даакұлдыртәатәжкеит абуцәхәы.

Ибна хыршьааит илеи **иласын**,
Ифатә-ижәтә зегы рхааит,
Иғны-игуара зегъ мтадырсын,
«Иаснаиа Полианагы» ркуаҳаит.

Инапфымтакуа ааизырган,
Абахта итаркит Иганы,
Инахулабгейт зегъ Бутырка,
Аихатә сасакуа еиххәаны.

Кочегарс хәа адәыңба дақутәеит,
Аус иуан цъара тъессафыс,
Илаңырз иху иифоз иакупъсон,
Дзыпхъазодаз уи шәкүфөфыс?!

Ара дамыхуо, ана дамыхуо,
Данаадмырбза уи цъара,
Рөы иташәо изхәо, ицәа ихыхуа,
Реазыркит ирцъара.

Цасхәа дцэйлхуа, акы неихырхәон,
Ихыччауан Лев Толстой:
«Цым, акыкоуп акахырхәо»...
(Толстой ихыччаз гус изтои?)

Уахык Наани дәадырғылеит,
Иг иғы надмырхәеит анс-арс,
Дендиңәалан дрыма идәйкулеит,
Дтадырбааршаз Сибра ақарс.

3

Вольфганг Моцарт икукумра
Лақууп, итшәсуп, илашьцоуп,
Дышьтоуп дзың-зыңуа, ихамъхо тъымра,
Адахыгы хътоуп, ағңутцәгъ хътоуп.

Ашәйрцааха, ашгупсытцәкъа
Иузкаршәрим адәахы,

Үдәылтуа иқазам уахатәкъя,
Үқунарғылом аршаңы.

Арахъ уағ ддәылтуам, уахъ дығналом,
Атқаш лашә наларшәуп ипсы,
Инаизыркыда нас уахала
Цәышак азна ма азы?

Ауа димам, тынха димам,
Қыза димам — уи дзаңәуп,
Абас дышпуақуа архынраз дима? —
Адуней кказа итаңәуп...

Дәжәк'үеит Моцарт, жылаа хүшәамам,
Ачымазара имч архом,
Ибағхатәра ссир илзаа ицама? —
Даеак уаха деікунархом.

Абағхатәрагъ шыңа изтахыда? —
Атқаш лашә еиха ауаа лашыңоуп,
Аңшзара ду нырх'үеит хыда,
Атиш лашә-Аңшзара наңоуп,

Дынитуақуа ае дабанзазнеири?
Инәймбхеит Моцарт зыңза ихы:
«Сапыңшрызен, миән Салиери?
Сандыңзами са сыйыс?

Сияй соұма, асепш ала
Адуней иғонахъеит Зәйрәғы...
Денекан варла инапала
Ашхом налентәеит ағы...

Үсуртада Альберт Еиншtein
Шымаша дгуенгүзиуа дгуароуп,
Үсгы нархәеит ёнақ изнеин:
«Ауриа — ара джамбароуп!..

Имчузей ацарауаф дүззә?
Илабораториа ашә акых'еңт,
Арсыз азы изтоу жантуца —
Ақуараөы ишәжәкүа ишсүх'еңт...

Ифа ықамкуа, ижә ықамкуа,
Иламгуа нтаөахәа, кахуажәра
Ағахъ днеиуеңт. Игүтыхакүа
Үа дрызхүүеңт, иуны гуажәра.

Амшгащәа идеизалоит,
Данрылашәа уп ауаа-сса.
«Ишъеизықоу, — илахумаруеңт, —
Аенергиеи амассеи?»

Альберт урткуа рылаеңтзом, преми
Пұсыздыки нареи ашамат иасуеңт,
«Аубицьыражә, игүы акумөыбъзи?» —
Цас абзәацәагь рыбз иасуеңт.

Алкоголикцәак дылтаркуеңт,
Ирқасқасо ачеитцәа азна
Ауатка изтартәоит. Хучы мбжъахкуак
Ихылъа ихкуцәа, иргоит имтасны...

Хқыдкылартак имазамкуа,
Дзоит Еинштеин дынкылгудауало.
Ихуцра дукуа нагзазамкуа,
Илапъсанза ишә-ижы иалоуи...

Ись дакупышт, игүы күлгүлент,
Ацарауаф дүззә хыла
Аус изымүа данаатагыла —
Иахыненіңырхо амшын дылхылент...

Иңсадгыл дүззә бахта дүззән,
Аилашығра заңа иақумтра —
Аихатә гуашәкүа аркны, ағнұтқа
Итакыуп ауағы ихуцра...

1974 ш.

АХАГА

(Хаамтазтэй абаллада)

Дзагузагуа даагуарлоит ахага,
Деихъыжэеикужэ, ишъам, ихам.
«Узустада, иуцалеи, хабга?» —
Иазцаара иатыньм, иальсам...

Дхагоул. Иарбан нас уаха
Уи ихагамфаз икоу хэатэйс?
Ишьтоума ишътахъка гунаха,
Иањхъаќагь јимои уи хүшэйс?

Изеиньшуп тэыуареи хумарреи,
Крифаргы акримфаргы — акоул,
Изеиньшуп амали јањарреи,
Дызмыхуо — царак матэароул.

Уи уссгы имам абныжэфэн,
Итсаалаит абьеөхэа атаххар,
Даангылом, икылблаауа ижэфа,
Ианарцеиуа амра атакар.

Ихагамфа — чуахтамфа /данхалан,
Дцоит ауаа рижэпара пыны,
Уа димам, ба димам — ихала
Дцагушьоит, дышлац ешьш, есёны...

Ус амфан даалжыаны дныкулоит,
«Асса!» хэа уи дкуашауа,
Нас длађырзыркуакую ддэйкулоит,
Хучи дуи ргуатца тшиаауа...

Дцәажәом арөхуальхызыкуа картәан,
Дцагушьоит ихәо иөы иташәо,
Ианицәхауеит уи ихы ахәынтықарәа, —
Дарбан ахага дзыңәшәо?

«Ахага хәйтқарраө — схәйтқаруп,
Сара соуп Александр, Наполеон,
Хыи-разни, бырлаши-карүеи
Сахънейлак амелага згон».

Дызлағакую шаноуп ахага,
Узырғыр, цыштахууп иөашәо:
«Арт ашъахакуа нақ-аақ иааиөыган,
Исырбгоит, тлатас, ирышәшәо.

Абри амра снамласны ифкыдъаан,
Гургынцас ибхастоит бара,
Арт аецә шейшикүа фкыдъаан
Еимхүщас ибхасыршәуеит бара...

Сгуааны амшын схытқәалар,
Амшын тасырбоит истаххар,
Имшабзу сывз цхафыр (ала...)
шәасырбылуеит нақ атакар...

Аха схагам, юағы сипъирхагам,
Ихагоу шәа шәоуп, са сынцәоуп!
Аиңара ишәйж, ихырхагам,
Ауаатәысса қазхылтыз азә лоуп»...

Алауазыр дуазыруа дгуароуп,
Ихагамға иамам айықы.
Ихы дақуитым. Дызқүиту — иажәоуп,
Абриакоуп ахага иразқы.

1979 ш.

ААМТДАРА

Безверием палим и иссущен,
Невыносимое он днесь выносит,
И сознает свою погибель он,
И жаждет веры... но о ней не просит

(Ф. Тютчев. Наш век)

Агурагареи агурамгареи. Ахатдари тахамтареи,
Сынцэахуи сафстаахуи — сыбжъажьоуп.
Анцэа дшысзылъхоз, сафстааху дыхарамхей,
Уажэ слымха иташэышэуа сафстааху ибжьюуп.

Афстаа дсацэажеит анцэа ибжъала,
Анцэа — дафыстаахеит, афстаа — дынцэахеит,
Аа, аишыцэа реинш еибабоз ахъа ахърыбжъалаз,
Хысла-гусла сидтэалоуп, ацгуенкуатэа рыбжьюуп.

Атих лашэ мши длашан цырбо, сирфашибоит,
Азыхуашь цыхацас исиржээрц даёуп,
Аиаша — ирхуахуан, ахуахуа — ириашоит,
Ами — табырхеит, атабырг — хуаёуп.

Ацэгъахэа ипхъазаз сёалашоит бзиаран,
Цэгьеи бзиен рышхуа сцэенивъеит уажэы:
Альстазаара — Ѣстроушэа, альсра — Ѣстазааран,
Армааьырма реаархэны, налакшоит сгүы.

Ахара здуп ҳэа иршьоз — баакутылт харада,
Амаалыкыцэа — цынышхеит, ирхарахеит зегы.
Рашэа исеижьеит сымстазаара, иарты саргы ханда.
Атакы амоу? Итакыдсу? — еилкаам нахъагьы...

Анаайра хгейт хэа икэз, шаацуаэш иатцахеит,
Анаайра ранашьюуп иатцахеит ҳэа ишьаз,
Ахатда — дшээртгундахеит, ашэыргунда — дхатцахеит,
Избоит Аамтаду агутацэкья ишьаз...

Зытура згоз агура сзымго, саакухеит сыгужэажэо,
Агурамгара нашэахайт сара сыхшыо,

Исахауан уажэраанда хыхтә Аңзә Аңжә,
Нас шаалыркъан сзакызеи ағстаацәа рты?

Сгуы ззыхәоз сгуы ахымло, сың-сышә иамк'ушәа,
Сгуы каршәны сахьнеилоз — сөүрхастам зында,
Сакуушәа, сакумшәа, исхәо-изуа сакумшәо,
Сыкоушәа, сыйкамшәа сцонт сүууда...

Схы тъеит, сыйжәфа тъеит — аенышыбжыон скъалеит,
Амциныха исфоз атсеипъш исхатәоит.
Ладел ғадеи сеиуамкуа, гөн шыхеи срыбжыалеит,
Сылаубырз шыарзсо, ашылдыбылуа икатәсит...

Издыруаз — схашти. Иёыцу акы аларра
Сылшару? Схүрракуа тәоуп икүзгәза.
Аамта — аамтадарсуп. Идоухадоуп анырра,
Сзеиуада сара мшәан? Акүш? Агаза?

Агурагара — пъстазаароуп, шыхацамбоуп, ғадароуп.
Агурамгара — пъсроуп, уаштьеит хланцы.
Сүйамыбумфа сыкууп. Сызтымзаауа еидарак
Сатоуп сшацац. Исызкамыжкуа бзантцы.

Агамыжзы схызааит смадајьмадашәо.
Пъскыда, разқыда. Сагааит сшагара...
Аха сгуб'еит уағпъесас: иньшыазоу Ашәа
Слымда интафып хәа мшаенеинъш сара,
Жәғангуашәлхъаран исзаатып Аңааду Аңжәа
Агурагара! Агурагара! Агурагара!

1992

ШЭИИУ!

«Амгарта ицәытфааит!
(ашәирекуа рыкнытә)

Иа шәниу шәиу уара, иа шәниу шәиу уара — шәниу!
Хара хлашәу, шәара шәлашәу, адунеи лашәу? — шәниу!
Хазшәизты, шәызшәизгы дыпсхью, дыкоу? — шәниу!
Хабақаз, ҳабақоу, ҳхы абахоу шәымхәои уара? — шәниу!

Гунахак ҳацрымзаауа ихашътоума, шәанаңы? — шәниу!
Хаңсы кымкымуа, адунен хазымкуеи? — шәниу!
Чанчаны хзейбабафои, ағқы ҳабралама? — шәниу!
Ҳнатала ҳаблақәа ҭаххуа ҳқалама? — шәниу!
Ҳамшаку рхәама, ҳхы ҳабахама? — шәниу!

Шәаи уара, имиң амгуарта итахшырым — шәниу!
Шәаи уара, ҳдаракуац ытжәаны ипсахшырым — шәниу!
Шәаи уара ҳаєтәаху амшын цәкурға иахтарым —
шәниу!
Җениш лахынцада, тыхутәада ҳнышәмыжын —
шәниу!
Ашәышә бжы ҳхыфуа, ашәадәи ҳакушәмырхан —
шәниу!

Аз пао ҳәхәабжь иахаум, рхәеит — шәниу!
Заңацәа ириааиз, зхы изазымиааиз, рхәеит — шәниу!
Лиңәа ҳалләымышкоу, ҳастааху дахарахо — шәниу!
Адамра хыла иахарсуа рыбжы шәмахази уара —
шәниу!
О, шәан лхы лсеит, узықәшәаз еиңәа убейт, рхәеит —
шәниу!
Хайлазгаз — деилахгойт, имәа дахахъсит уара —
шәниу!

Аәааста, асаашьа, ари алаламбатә ами, рхәеит — шәниу!
Альса, аитальса, о, шыбзоу ყыра, рхәеит — шәниу!
Иа шәниу шәниу уара, иа шәниу шәниу уара — шәниу!
Иа уыну уыну уара, иа уыну уыну уара — шәниу!

АЛКОГОЛИКЦӘ

Дгуазырхагаха дциит алкоголик,
Лкаха-бәало, ихни ишьапи еилкыысло,
Шыук өүртлоит: «Еи, Васиа, еи, Толик!» —
Атакс уажәы-уажә деицәккыыслоит...

Ижъаблакуа нак изаакукуало,
Ауағ саҳъа ицәнарзхъеит илеішъя,
Ижъолт Ҷаракуа икыуп еидырбұуала —
Иньхәые қадыңыз илцәигахма әдлеижъан?..

Шәйинкыдца, анкыдыгуагуала,
Айсыкоуп уи игыу дхышәтүрц,
Изыржәуазен? Гурбъарсу, ттуалсуз? —
Шәаламган имаза хышәтүрц.

Ма ғарақ ақнитән даауама?
Сасиәа дахъкуак иғазу мамзарғы?
Атәцакуа аниоу, дыпъашьама? —
Сара мыйжда, ишиңенуаз имжәиргүй...

Мал, дрыздырам, издыруам изцижәло.
Авокзал ду аатрағ иаанпүлөйт,
Хыжәлада — ағыжәра әнрыжәла —
«На троих» жәа иржәует ейкуагылан...

Дахъинкағаз ахуркъхә дыңәсит,
Изныз, ипүхныз — зегъ аками,
Акуөгъы дагазомеи, ти дыңәаит! —
Дөйтцыззоит иبلاغу камкама...

Дқажынат ғуағысуп хәа, тынхада,
Уағпұсылк уи дизхъапъшуа қалома,
Еилараан ус зағағ шытада,
Арт зегъы шытынды иузгома...

...Дпуазырхагаха дғағылт алкоголик,
Дтоит, ихни пшыапи еидкысло,
Шыоук өыртлоит: «Еи, Васиа, еи, Толик!» —
Атакс уажәы-уажә деицәккыслойт...

...Ижауа ҳаһығыло хнеибарчоит,
Аха иөыркүшны дхабжоит ҳуазәы:
«Хычча ахахы итоит, амарця —
Хиенцәахаргы алшоит уатәы»...

V

АХУЧҚУА РЗЫ

АПЬСУА НБАН

Анбан шәапъхала игуикылан,
 Анбан фызас иқашәтца,
 Нбан-нбанла инеихшылан,
 Анбан шәапъкъа, аччаҳәа ишәтца.

Апъсшәа әзеништәкъа ишәхәалардаз,
 Анбан шытататәуп шытас,
 Ҳажәлар ртцеира шәапъсахардаз,
 Атара шәтала уафас.

Анбан — Апъсынтәыла ашәоуп,
 Ҳажәлар гуакъа ирбызышәсуп,
 Уи — өахухәагоуп, уи — дацъашәуп,
 Ҳажәлар рыбжьеинпүш, рыпсытәкъа ахоуп

Анбан, анбан, анбан — бан,
 Бзиа узахбозеи, избан?
 Избанда Ааи Ни еибабан,
 Иссирзоу ажәа рхылтцит — АН!

Анбан шәапъхала игуикылан,
 Анбан фызас иқашәтца,
 Нбан-нбанла инеихшылан,
 Анбан шәапъхъо, аччаҳәа ишәтца.

Анбан — Апъсынтәыла ашәоуп,
 Ҳажәлар гуакъа ирбызышәоуп,
 Уи — өахухәагоуп, уи — дацъашәуп,
 Измырзша дарбан? Ҳхыбыәар шәоуп!

ҚУАТ ИКУАТЕИ КУАЧА ЛҚУАЧЕИ

Куат икуата куаталеиуа,
Куача лқуача куачалеиуа,
Ашта икууп игуатеиуа.

Амра кыдшәоит, даара ибъуп,
Үрт азталара ртажыуп,
Аха иабақоу, агуашә аркыуп.

Куат икуата куаталеиуа,
Куача лқуача куачалеиуа,
Нак изнеиуам азы ахълеиуа.

Куат икуатагы бъазкит,
Куача лкуачагы бъазкит,
Аанда изкылсуам, рымфа акит.

Куат икуата даара иангүақ,
Куача лқуача акыр иангүақ,
Рыбжы дүхеит: «Yaak! Yaak!

АҚУА

(Ахучкуа рзы ашәа)

Шәазызырошиң ақуа:
Алыққахаа абъкуа
Иаргеит абыжъкуа

Ирықутәоит ахукуа,
Абнакуа, адәкуа,
Аутракуа, амхқуа,

Икутрабааха якуткуа
Азыпсы рхылкууа,
Ирыталт ағнкуа,

Ихыръякъа ршъалкуа,
Ицэлент акуа.
Ағи иамкуа ахучкуа,

Урт прхэом: «Акуа,
Шъя изахоит, ухкуа,
Иньутзазеит ҳагукуа!»

Урт ирхэоит: «Иаулаант,
Икыдцэаны ицаалаант,
Хабакуа зсалаант!

Агуы пъцэар — ихкуап,
Ацэйкубар «куаць-куаць» —
Иаргылап акуаць!»

АХАСАБРА

Цэакъи тэакъи еицуцар,
Ижалои шақа?

— Цэакъи тэакъи еицуцар,
Ижалоит өба.

— Ө-цэакъи Ө-тэакъи еицуцар?
— Ижалоит пъшьба.

— Ө-цэакъи х-тэакъи еицуцар?
— Ижалоит... сызхара!

ТЦИС МАТЦИСА

Тцис Матциса пъатца къакъа,
Хырбза-курбза, шъалтыркъакъа,

Азынцәаматәа рхианы,
Иаакүсыртылт еилахәаны:

Акүмжәыхуа тис иашәуп,
Атәакъеиңш иақушәауа изахыуп,

Инамбастеит амақа,
Шақа ианаалсузей, шақа!

Ақама чапа уа иақунуп,
Ибъазбъазуа ихъзыркыуп,

Ачыху ыргало ахтарпәа,
Ажәға пъеағаза аупа,

Амагу ашья,
Анқуагъ ашья — .

Иблахкыгоуп анеп-аашья,
Шыңа иузхәашам: «Тис — аңгу аашья»

Тис Матиса пъаца къакъа,
Еишәакумашыс, шыап таркъакъа,

Цәгъа уеинаалоуп, цәгъа уеикүшәоуп,
Ахатса ихатса ззырхәо уоуп!

Аха утыхуа исзамтент пъсихуа,
Матәа ашәымлеит уара утыхуа.

Акғы аурым нас — иршәшәала,
Уи ала уаңацәа ршәала,

Ахы! Ахәшаппкуа унарыжәла,
Икы,

Иф,
Иных урт рыйжәла!

АЖЬАҚҮЕИ АБГАХУЧИ

Жъа-парпари,
Жъа-барбари,
Жъа-макари
Атқла амдан өнек ихумаруан.
Ихумаруа реыръагъазан,
Рымҳа къацәқуа ркъакъазан.

Ихумаруан имакаруа:
«Абгахучы тыхубаба,
Инасыр хара харуаа —
Иштартап ихуларбаба!»

Бахучык куасқуасуа,
Атыхуа баба шұтасуа,
Үсқан уақа имфасуан,
Жъа-фөлж альынца итасуан...

Ражәа алымҳа итасит,
Урт ғышқагъ ииенитасит,
Аблакуа ңымшымуа,
Абъсы мыжда қымкымуа.

Жъа-парпари,
Жъа-барбари,
Жъа-макари
Абна хыла иасит,

Рығоны-ғуара иавсит,
Ашәыргүндакма шәақъеит,
Ишәақъеит моу — ишәазеит.

Ицеит,
Зибнәқа ицазеит,
Уаха рызбаху қамлазеит.

МҚАКАЧАН

(Б. Шынкуба ҭагалантәи ицәаҳәакуа рхылъшала)

Уаха-саха, уаха-саха,
Уаха-саха Мқақачан,*
Qаха-хаха ихамам хәаха,
Уаха-саха Мқақачан!

Иқам тәаха, иқам ғышха,
Иқам ғыыха Мқақачан,
Лбаака аужәра, арха еиужъра,
Геи шыхеи ирхыфт ауқынчақъан.

Ҭагалароуп, ғүсенилахароуп,
Азә умғылан, азә умтәан,
Хуци дүи шәнеибацароуп,
Доусы иулыш уы, умаашъан!

Ажәлар гылеит ахъхья-цъцахәа,
Еицуп рашәен рыкруреи,
Ағәа-ғәахәа иғыхуа, ргуахәо
Зъатча иалаччо ацъыкүреи.

— Абааъс, Хыңғуа, әбааъс, Мыңғуа,
Зегъ хзықутуула шәара шәсүп...
— Арха нмыжъкуа, ағафа нмыжъкуа
Аҭагалараз ҳайкүшәоуп!

Рнаңкуа аттахәа имфаныртоит
Раста. Мака, Маң, Дадын,
Бұрың-бұрың еикүтө, ипханы шыңтартоит
Атәаңшы еипшү ататын.

— Ҳара ихалам амакарра,
Баша шәамжын җахаи-чеи:
Иалахгалонт ахәйнәкарра
Таннала ахъы рәзәтә — ачеи.

*Мқақачан ҳәа иаштыуп уратагалан, альсенилахара аамта.

Атла рыкүцә аифеит амтәйшәкуа,
Ирылкураа, амахукуа ртаруа,
Хыхъзоуп ажымжәа қумшашәкуа
Амра азаангуара иахышәуа.

— Аръыс ңағыа ңаңда җыакъя,
Узцом уалаччо упъатса,
Иунарқаңап хытаркъакъя
Ахардан өң өаңаза.

— Бара альхәзыба, аблы гүбра,
Бзыркупсычхай ахухуа-хухуа?
Баңзоуп аңынцыхуа арыпъхра,
Наңкъарпъсарсушәа, икахухуа...

— Хан, амарцъя, аамта уаха
Хамха-цымшыа ишемыштыи,
Араху тунахауп, рыхкуа раҳа
Иазыңшыми ҳкаараштын...

Уаха-саха, уаха-саха,
Уаха-саха Мекақачан...
«Еаанбзиала!» — ацахсаң ҳәа
Нас хнейдтәалап ун — шытахъ чи!

Ашәабжъ кағуеит, хара инағуеит,
Нагзара ақузаит ағара!
О, иғашоума — слымха итағуеит,
Үсьгуа чарашәоуп шара!

VI

АШЭКУКУА «АЛАКУ ССИР» (1977),
«АМШ БЗИА (1982) РЫКНЫТЭ

* * *

Үеумыртлан, сажэеинраала,
Ушэага-зага тшээз,
Ахыртэагеиňш уеийдцалан,
Үётакза амацээз.

Изхуартоузei, йуабура уеытны,
Иудыруа зегъ хэс,
Зы хуашьушэа нас ухытны,
Агуам-чам еизыхэхэо?

Изхуартоузei, хкаарааштынцас,
Угуашэкуа зегъ аартхар,
Инеилахар өантаруазцас
Иукуршоу амасар?

Избахъада гаракукуада
Дгаратдо азжы?
Избахъада ххья макада
Айсуа икуумжэы?

Аеыуа ф дөйжэлар, цкъа ирыбуумкуа,
Иеы ццышэ амгуарха,
Икуадыр маха иеизахамкуа,
Дцеит ауп уи хагуха.

Үеишъклахауа, макафамхэан,
Хаи, хаюу уибеит!
Үс анакуха, уг уеы иамхэо,
Өхачас унхеит...

Иудыруазааит уус шрылам
Ахэхэареи аеытреи.

Срыданьшует — ишъеинаало
Акама аен атреи!

Уаха уасхэом, сажеинраала,
Исхэахьсу азхонт:
Аиөхаакуа ахьеидыбууало —
Азиас амч абъхонт!

АЛЬСШЭА

Альсшэа! Исыцыршаз сажэа,
Гухэпъыхшас изырхуху съиркы,
Пысра-зра зкум жэлар ражэа,
Уара сыблагу, схы, са сынъсы.

Изызбозеи адгыл табгошэа,
Изызбозеи хулар имшауа,
Изызбозеи амра ташэошэа —
Цьара альсышэак са иансмахауа?

Акаамет ззырхэо ڪаларгы —
Усеинъш анцэа хтоумыришын! —
Машэирны сазэйкны сейнүхаргы,
Стаа-пъшаауа са снатцырсын,

Иқублааз гой-шхеи сырхысны,
Альсышэак ахырхэо сназарц,
Зи-мшэи ирзымгаз насынъны
Альсыуак инхарта сылъшаарц.

«Ахура ашэа» еицаххэап хнэндээлан,
Илеиенуанат уака хальсынъ,
Альсышэала ҳшеницэажэо хаала
Хальсуазарты — ҳшанъсыуаау хальсыл.

Альсшэа! Уаныжам сыйгунахауп,
Сеахуы өзархэазом адунеи,
Узкунааз адгыл ссир пысраха,
Ульсзом! Урхыфла гой-шхеи!

Аръсшәа! Исыңыршаз **сажәа**,
Гүхәпъыхшас изырхуху скыркы,
Адунеи ду иакулоу жәларражәа,
Уара — сыблагу, схы, са сыпъсы.

СЫПЪСАДГЫЛ АМРА

Сыпъсадгыл амра фавзычоит ашъха,
Ахәицәхәа ажәлеиňш, икако ашәахуа,
Геи, шыхеи, каршәреи — зегырызы ирызкуашъха,
Хучи дуи сыйжалар амбар ипъсуа.

Сыпъсадгыл амра тъхоит ишеишиенуа,
Иреиňбу амра сыпъсадгыл изашоуп,
Абла тыңыцьо, ишапшапуа нахъненуа,
Ан леиňш ихаауп, игүкүшуп, ипъшзоуп.

Сыпъсадгыл амреиňш ёа мрак зыпъхашам,
Икалашам сыпъсадгыл амреиňш ёа мрак,
Укулаша сыйгым, бзиара збаша,
Сыпъсадгыл амра, изкүм ташәара!

АРЪХЬАРЦА ЕИТЫМ

Ирхәоит, ашәахәафы — аръхъарцаархәафы
ду, алашә Жана Ачба анышә данамардоз
ипъхъарцагы ищартцент хәа..

Сушътоуп, уабакоу, Жана ипъхъарца,
Угуацһа өнатәемашь аамта ахырца?

Угухъааган узәйстүеит — сыйжы умаҳазой?
Игуекаагоу, игуттагоу ашәак умхәазой?

Сазхүүеит ажәйтә уаа ирыман тус пасс —
Аибашьфы хатса дтахар хататас,

Ицыржуан, икутсан амчху хатыр; бүгүн күнде
Иабцъар, ицәамаңәа, иөы, икуадыр...

Уейбашьымызды, Жана, уара түшәхәағын,
Уара — уазәйн, аха түшәғын, түзкөғын.

Изхәада нас, Жана, уара улашәйн?
Илашәйн уара уаамта, ашәеикүаңәа ашәйн.

Ашыаудын аблың тар уара иухан,
Ашыаудын ахшың тар уара иузтан.

Длашәзыар — дпоетзам, дынхом дашәаны!
Дызбахъада мамзар апоет длашәны!

Уара түхъаңаңас иукин таңхъарца,
Анаша ағылхәаңон уашәа-ахырца.

Жана, иурекуаз — уиңуағыс дрыңхъазон,
Жана, иурдьязты — түсүк иөшүш дыршыон.

...Ирхәоит ажәабжыны уахънеилак Айыны:
Ашәаңаң, нарцәымға таңықулоз аене,

Озыра узызуаз, бұңарс ипхъаза,
Иуцтан иржызшәа наңаза ульхъарца.

Ари ажәабжы оумоуп, гутшыагоуп мышхуы,
Фынғыкура ныстыргы, итыңәом схы-сгуы.

Миңән, иагама, Жана, уашәа адамра,
Иаххалхарц икоума уашәада мра?

Мап, абұар түжыргы, ашәа — уэжәом,
Адамра хышәашәа ашәа тәзом!

Хүцракуак сыхан, сыштқушәа сырғонит,
Сыблакуа нхызғар, шанаңәатизбонит:

Хуы-түшзак... Ҳатғунк... Иахагылоуп хъаңак...
Уа икуаталеиуа икнаңауп түхъарца...

**Арахуцкуа инархысуеит агантэ аньша,
Ус уи инамдан ашхантэ аньша...**

О, уи аньхъарца (еитым алахь еиқууп,
Икныхны иазырхәаша анапкуа ирзылышуп!..

АГУАЛАКАРА

Азэгъы сизыпьшым, сара акгы сизыпьшым,
Ус амфа санғылоуп са қхала,
Исцәеилагеит аамта, Ытхым ма имшым,
Сагыгурбъом, егъымазам гуала.

Закузаалак ҳүцрак үажә сыблагу ихзам,
Са сғылоуп үс баша сраҳатза,
Ихшәашәарам, шоурам, пүхынрам ма зынрам,
Са стылоуп үс атлашыап сеадца.

Ацәажәарагь сылшом. Нак амфай уафъсы
Узацәажәартә икоу дубашам.
Шәйсмаздаан — узғылоузей ас, әбааъсы? —
Мшән, иамоузей стылазар баша?

Ус башаза, бъынк үзаргы имкуашо,
Еиқүзирә иангыло апсабара,
Иахышәоугъ шә-бжык, зкъ-бжык зыбразо,
Сеалазған атынчра иатәара?

Сылатыш кыдхалт ахара,
Измааноу хәа сзымдырзо,
Иүдүруеи сзеигурбъара
Ссирик збахыр сшымгубзо?

Сыбла ихызғар, ищашәоит
Хаәсахъакуак шанаха.
Сыбла ихыстыр, ищашәкуоит,
Схала схуцра саанахоит.

Сгүү икуулеит ашамтазы
Суада азэ дасуашэа,
Ибла скумго ишамтазы,
Пүшьала спөнцүр днавсуашэа.

Изухьой залымдарас,
Нас закузеи исыштала?
Хъаак, уаф дызлымгара,
Лума ма сцэа иалала?

Сгүү иабоит азэ дсыштоушэа,
Фыстаа мусхуу исзызул?
Сыхъз хэаны, азэ ёитуашэа,
Сlyмха итафлоит знызынла.

Ихьылхылуу ак настутталоит,
Тынч уа сымыргылаша,
Аштыбжь иаафыз снашталоит.
Пүшаашьа змам ахызбаша.

Сылаштыш кыдхалт ахара,
Измааноу хэа сымдырзо,
Иудыруеи сзеигурбъара
Сирк збахыр сымгуубзо.

АЖЭЕИПЬШАА РТЫРЬХА

Ажэеипьшыаа ртырьха, Аергъяа ртаца

Азбабцэа зсазсо, азиас итоуп,
Атла шыап сеавакны, сгачамкны стэоуп,
Сыштахъка ф-рык еибашыуазар, избом,
Сlyмхакуа дагуоуп, ачыт сахазом.

Азбабцэа зсазсо, азиас итоуп,
Скупьшра хагаха, мцэйжэфада исхоуп,
Сгүү тырьатырьо, еисуеит атхара,
Лаку сирк сымтарсны, сагоит хара...

...Бжь-шъабстак, бжь-шъахак ирхысны — әбан
Ишәазыз, иаахыңылт азиас аңан,
Шәарыцағык дқылпъшует, ихиоуп ихеа,
Ибла дажашам, ибубууп имахуә.

Мшәан ихъзеи? Дызхысуам, дыпшуп дшанхан,
Ашана! Бжь-шъабстак уа иаазкуршәсан,
Бжъө-еихәшьцәа ажәеипъшьяа — анәа ҳазшаз! —
Азә дубар, азә душаштуа, ран ишлыхшаз,

Иәапъхъа иаагылеит. Дгачамкхан дыпшуп,
Бжъө-еихәшьцәа... Бжь-шъабстак... әзсара иаөуп...
...Сыпшуп саргъ ехъа, сыпшуп сшанхан,
Алабәаба избазшәа ажәеипъшьяа рхан.

Исыт, абчарах, исыт уа ухеа,
Сыблагы самжъо, ибубуазаит смахуәа,
Бжъө-еихәшьцәа рахәшьеитбы лшабстацәа зган,
Ажәеипъшьяа ртыпъха цкъа разъила дыстәхап!

...Азбабцәа үзәзсоит, ичкоит рхырғы,
Ажәйтә лаку... Аөатә лаку... Еилатәеит сгуәы.

ЗЫЗЛАН

Зызлан ассир, зызлан хага,
Зызлан-захкуажә, соупшәйл хышәашәа,
Сышъеилабгеи, ишъясхабгеи,
Зызлан тыпъха, ибырхә сажәа.

Бзия бшызбо сөы исзархәозар,
Ажәеипъшьяа дукуа сара среибыхон,
Сара бшызбо бзия сыббозар,
Гей-шъхеи, дәи-бнеи сара сраххон.

Сныеңынгылт азыжъ тамтамра,
Быхцәы шыкыркуа хын үзәзсо.
Маттас. Быбла атышамшамра
Азыжъ атахъ сымъсы ацсон.

Ахра еиғыцәа нхыци-аахыди
Бычабжъ нықуғит акыркыр хәа,
Гурыз—шашәаз настыы бызит,
Бшәоу бхақуитра ашә акыр җәа?

Зызлан, зызлан, абна хшара,
Ба быпшзара, о, ңтархатоуп,
Бысхарахеит атх ашараз,
Сыпсы сейтзом, үсара схагоуп!

Уахгы єынгы бара сбыштоуп,
Сен скуадыри ааикумхзакуа,
Быжърабыжътәа ицама бышьта? —
Ешар изуеит, сзыбхымзакуа.

Банбанзазцо?! Сышъабхымзо,
Сагыыхынхәуам ба бсыпшашаанза,
Быхцәы хтәаны, цъара бзымцо,
Сығны ашъака инатастаанза!

ИХУМАРУАН АМРА АШӘАХУА (Ахуцраамта агуаларшәара)

Ажъальшкеиňш, амра ашәахуа
Сөлпхъатәкъя ихумаруан аекаршәны,
Ашәахуа иахәон: «шәахуа —
Амра лашара шәазәажәкны!»

Леаренцъуан, зны ицион еитцыхухуа,
Ма аевиркъақъан, յышаала иаатәах'уан,
Икаъачапъо, изызымкуа, лашәахуа
Збацъхъаза, сыпсы өнакаах'уан...

Азаза хыршәигува, еимхуща,
Ашәахуа рхырша икуалкуацъон,
Аха амра аўыра еимгуцъяа,
Сеймхүнкуа уа ишътанаарбон.

Искырц стаххеит ашәахуа,
Изгарц уи сыхуда иахаршәны,

Ихумаруан, ихумар, ашэахуа, сөнгөлүк...
Ажыапышкеиңш, сөапъхъа аекаршены...

Сымъан — ипът ашэахуа,
Сыфын — ифт ашэахуа,
Хаекъаса хаан ҳаашьталеит,
Ихалан — схалеит,
Илбаан — сылбаант,
Исөашит апъхыз баа...

Аха намуит, исзымкит,
Уаха умъсит!
Башаца сыйфит,
Баша съязкит...

Инеихашэы ихулаанза
Сцэйуон акъажыхэа,
Съяатцэыбъатцэуа, сангы слыхэон:
Бнашьталан ашэахуа сызкы хэа...

САНИ САБИ

Шэаб дызбалоит сара тұхызыла, —
Дацэыпъхашьо сан илхэалоит, —
Икүмжэыхуа, икама, деикуныхла,
Өирхыла ус дниакъа дисоит.

Ма ғыл ханиназшэа хайдылоуп,
Хайбархәагы ҳшәах'уеит азэы,
Дкупъшуп, ихуы ааниышшэыло,
Сашъахауда, икъларуеит сыхцэгъы.

Хәыхә-пъшқак иаөытак ахырара,
Изсаантыхт кырысак аёны,
Изыстнит, сацъыхэо даара,
Абырфын чабра, снапала икутданы.

Знызынла уи ишәымкуа, ихамкуа,
Амла ғак'уеит хэа даауеит,

Үскан адуңи са самк'я,
Сгуақцәақуа атқы сыршауеит.

Дахътәац днатәалах'еит хра амтца,
Уаз әжәак сеихәоит иара:
Ибмырцәан ахаан схүштаарамца,
Ибмырзын, амарцьа, өығири.

Сыхъб ҳәаны, аргаматәкъя **дсыпъхъоит**,
Еигуныфуашәа збоит ха ҳагукуа,
Анышәынтрахъ скоит сныхәа-ныпъхъо:
Анарцә еиниааит ха җапъскуа!

...О саб, са сымъхызқуагы урылоуп,
Мшаенеипъш ихъаазгоит **булъсра**,
Сагыутдашыцуеит гуаныла —
Исеинъхызуа дсоурушь сара?

АТҖАМАХУ

Иадхонит аյенцыр атәамаху,
Айенцырғы дагуоуп, иаатуам,
Айшатлаку памазам тәамфаху,
Ипәа-гъежкуа, шатара ауам.

Атлакуа еибарыфны ицошәа,
Ирынис иагоит айшабы,
Үрт шнейиуа, акы иахъашошәа,
Ишталап уажәымзар уажәы.

Абъыржәгъы еилахант иәбухаа,
Еилафынтиит, еилахуашть зегъы,
Афаркуагы хыптиит, итбухаа,
Еицаркит ашта ахаәы.

Өнү лашыцак гылоуп ахала,
Уаф дәйлцуам, дығналом, дахым,
Адәышкуаъаз икухеит, уахала
Нцәагъы уаагъы уи ртахым.

Ицэаа-гъежыу, иамазам тэмөху,
Альшатлаку шатара ауам,
Иадхойт альенцыр ацэамаху,
Альенцыргы дагуоуп, иаатум...

АИБАШЬРЕИ АШЭТКҮЕИ

(Абаллада)

Еинтэйлан адэенужь ду шэтыла,
Урт ракузан бласгы иахаз,
Нас дарбан ашта инталан,
Ашэткуа зегъ ёыхны изгаз?

Урт ёызхыз азбабцэа ракузаап,
Иабаргей, набашеинш дара?
Иззыргаз рашиакулацэа ракузаап,
Ахыръяар цон еибашьра...

Рынъсадгыл гүльмтэах ссир азыхэан
Ахыръяар хэатыхла икуцон,
Ахатцара, аиааира ргы азыхэо.
Хыграцаара ишцац еипүш ицион...

Ахыръяар абаюу, ихинхэйма?
Мал, уаф дзыхнымхэйт, иршьит.
Рыгутихажэа ма ирызхэама? —
Тэым жэфэнк атцаа иржит.

Рнышэйнтра збада, изахада?
Рнышэйнтра ё ашэткуа аахьеит.
Нас ашэткуа абаюу, изгада?
Иёыхны шьоукы иргахьеит...

Урт ёызхыз азбабцэа ракузаап,
Иабацеи, иабаргей дара?
Иззыргаз рашиакулацэа ракузаап
Ахыръяар цон еибашьра...

* * *

Ишъастахыу, шыри, сыйналарц,
Уағы иахьиөүрхастазам сцарц,
Бнейкуатәа дүззак сыеналарз,
Шәрахтас ахнықугашьа сцарц.

Хъаасхәа—баасхәа ак скымкуа,
Иахъыстахыу сгылап, сагытәап,
Ләгъаягъ, абзиагъ стахымкуа,
Ирзысхәап атыхутәантәи Мап!

Ишалааит нас азиаскуа — амшкуа
(Иабантә? Иабыкү? Иззы?) —
Саахәыра ахырмоуша, ихъампышкуа
Ищааит, ицааит лассы.

Иахъынтаауа урт ирыздырзом,
Урт ирыздырзом иахъцо,
Хъаас хәагъ ирымам, ирнырзом
Гутыхак иахымзо, иахъзо.

Ишъастахыу, шыри, сыйналарц,
Уағы иахьиөүрхастазам сцарц,
Бнейкуатәа дүззак сыеналарз,
Шәрахтас ахнықугашьа сцарц:

Уа икоуп ииаинуа — итчиуа,
Еттырткуа зегъы ртыхуа пъщәоуп,
Сызнеиуазар, уа саннеиуа —
Сзацлабуа Альера затәык ауп...

АБЗИАБАРА

(Абаллада)

Азиас ахыкуюң амца еикүуп **агугуахәа,**
Аккара рцәажәо, азиас цоит ахъхахәа,
Илашалашоит хараза амшабз — къатара акум,
Илакылакуа иноит азиас — табара акум...

Амцабз хумаруа, инхытаруа азы ихычталоит,
Азиасты аңағ шықоу инадыххылоит,
Ипүакуент әмца, еихаттәиуа, изымфахытцуам,
Икөагъежкуент азиасты, аңағ изтытцуам.

Иахъакумхеит, уатәакумхеит, ас шыкусыла
Ази амцеи еидыөөрбалоит гыла-пъсыла,
Ишениңтәаауа, рылапъш шеиду инеивыслоит,
Изыраапк'я, изырхагауа пъшакгы наслойт.

Иазычхауам агуакрақуа, азиас хыттеит,
Ацәкур҆яқуа неижәхыслаауа, имфаҳыттеит,
Уағ иимбаң бзиабарала урт неилатәоит,
Ишенизгүшьуа, ази амцеи уа инеибарәоит...

...Аха иғылоит, ғағъхъа иғылоит әмца агуугаҳәа,
Аккара рцәажәо, азиас цоит ахъхаяхәа,
Илашалашоит хараза амцабз — къатара акум,
Илакылакуа ицоит азиас — табара акум!

АЛАКУ ССИР АП҆СРА

Алаку ссир шгуақ'уз иңсуан,
Хазлахуара ҳзымдыруа ҳылан,
Анкъатәи хашақуағъ ҳылан,
Хәыхәнас наххыпъраа ищауан.

Алаку ссир ағьама ашахеит,
Издырит алаку шыта ишлакумыз,
Издырит — изхылт լара шлакумыз,
Издырат — акыргы сшанхеит...

Ишижааз уажераанза шара!
Мрашәахуан иалъхоз ағьама,
Хажъама ағьама аргама,
Ишахгоз уажераанза агур?

Уажераанза ҳарт наххәозгы мыйн,
Иахзымхәаэз акузаап аиаша,

Ашхам, ха хлаку тазырхаша,
Иахзымдырзо ҳаблагу ихын.

Иахытжэоз алаку ссир адац,
Хъыркы ашэуан, машоуан шаршэйла,
Ишгуак'уа издырам хатала
Алаку ссир анъсытжээко изымбац.

Алаку ссир шгуак'уаз ипъсулан,
Иудафзан уи альсы ацара,
Нахъхи ицыблаауан мрашашара —
Уа хлакугы ҳашэагь былуан.

* * *

Ахулъаз, амра альсимтаз,
Икоуп зны убас еипъш аамтак,
Адуней зегъ еикүзүрфуа, ёымтуа,
Ианымтыуа тлакаё маҳутак.

Ацаракуа ёынла наальсазшэа,
Ианааикутэо ашакгы рымхэо,
Арахутжээко, ссирзак раҳазшэа,
Рыхкуа шытых ианъшу, имжахэо,

Ианымго ңыуабжыкгы, чабжыкгы,
Ианыжам куашарак, шэахэарак,
Цьара маҷзак иадамхарагы,
Аамтагъ ангыло цьарак, —

Убаскан аҳауахь сыштыцуент,
Са сэа-сжы сакзамшэа, сласза,
Зегъ хайкулацэазтэуа сазхуцуент —
Наунагза Аёымтра амаза —

Убаскан игухаазгоит ирёышны
Альша-лас, амра- ашара,
Агуръяреи ашэеи инарышны —
Анасын агубра, ағара.

АНАНА ГҮНДА

(Ашэа агитаразы)

Жөенираалала бхысхырцу? Мап!
Сашәакуа згуак'уа ун азакум...
Сагъаштам хызы дүк ма исырхап,
Схы бгуасырхап хэа адэй сыйкум,

Мшэан хьзи-ньши, жөенираалеи, ихэа,
Ба ибафсх'уз арбану мамзар?
Икалап, ибызгуак'уа сцэаҳа
Зныктэи ба быччаңь иаңсамзар...

Сара сажэа — сгуенсра иабжьуп,
Сөахуцэкья мачзак иазхэазар,
Изырхуашьуа җамларц, истахыун
Лаңырзтас икуенкуеиуа, ицкъазарц.

Сара сажэа мач-мач иархуашап,
Ихьшаишэаذا ахахэ ихабжъахаз,
Ашыц кашекашэо иаанагай —
Иньшказ, итатаз, игунахаз...

Шытъибжы ссиirk сахаит исмахац —
Сыштызх'уа, суафызтэуа, исыхо,
Еихсыибуам, игоит иара шгац,
Са схыи сыпьси зегы рөыхо.

Анарца хальскуа еинимиар җалап,
Арахъ ха хайкүмшэар разқыла,
Маза сгуб'еит — наڭ-наڭ ирхэалап —
Быхъзи са сыхъзи нөидкылан.

Иазкыллеит ба Быхъз нцэахутас,
Сразжымфа атх анытцэзамыз.
Сызнымшэаша соут лахынцас
Изури? Иснарфит. Сатамыз...

АШЭА

Быбыла атышамшамра
Җыцәаахъеит сгуаөы...
Бызбоит бшызбац ҆хызла,
҆хыз бызбоит уажәгъы.

Ашамтеиңш быхуда тұуашаа,
Еицакзахъеит сгуаөы...
Бызбоит бшызбац ҆хызла,
҆хыз бызбоит уажәгъы.

Сгуы зырәыхоз башәа
Икуфуам шьта сгуы...
Бызбоит бшызбац ҆хызла,
҆хыз бызбоит уажәгъы.

Бкуашон, ҆арыалыкъас
Еилаңыруан бытқы...
Бызбоит бшызбац ҆хызла,
҆хыз бызбоит уажәгъы.

Ханбекүшәеи? Ханбекъырти?
Истгуалашәом акғы...
Бызбоит бшызбац ҆хызла,
҆хыз бызбоит уажәгъы.

Быбыла атышамшамра
Җыцәазоу спуаөы?
Ма нағызыу әмра,
Итамшәазо бзанты?

АРХӘЫЗБА · ШАНА

(Ашәа агитаразы)

҆хәызба шанак далоуп Ақуа,
҆хәызба ссиризак, ҆хәызба ёинадлак,
҆агъа-҆агъа, аеархеиңш днықуо,
Агахъ днеилoit хулбыөхала.

Аръар-хыръар пүшуп. Лъэырца
Амшаңшареиңш дара аյлоит,
Рыбла днышшәар, лара лъэызра
Хъаан, имцабзха фгуатца иацralоит.

Иршанхагоуп лыбларпүшьша,
Ирмаңысуа, иандыршамшамуа,
Зегъы ирдыруеит лаалгуда анеишьша
Аламала ус ишамуа.

Шэфы-уаа рыбла лара илыштоуп,
Шэ-бзык, шэ-өйк уи дырөаршәуп,
Уи лразжымфа, лымфаҳуаста,
Мзашәахуошәа, ләтъхъа иштаршәуп.

Аръар ҳылан ус гуаныла
Баргы харгы! — илыкумақаруеит,
Лыччапш тъагъа ла илзынкылом,
Матаңшнушәа иләхумаруеит.

* * *

Ахътәы салам дәйкүздө ҳамтас,
Амрагъ макъана итамшәазац,
Ишпъаразу амра аташәамтаз,
Ахаан ас сыблакуа иртампъхазац.

Ахаан иахъеиңшгы сгуы азыхәо,
Сөажәк'уа саёымхуацт ахауагъы.
Иңасшьоит: бығаз хәа сбыхәом,
Былабара уаха ишысмауагъы.

Сылаңш азыфуеит амшын (ду),
Тамашәттас өилаңыруеит ачнышкуа,
Амшын иатәеи жәфани ахъеиду
Инеикъенг альра шкуакуакуа.

Ех, амра аташәамтәи ба бцамтәи, —
Иниасуа агубрақуен апъшзареи!
Иңасшьоит игуақ'уа иахърыштам
Сыблей, сыйшығи, спункылареи...

Бареи сареи уаҳагъ ҳаниашам,
Хайлгейт бареи сареи ҳшемилгара,
Уи ҳцэатлагъ иахашам ажэа—шхамк,
Амшынгы аёул шьта альсизгара...

Издыргушьоит: иахъада ҳаниашам,
Амшын цэкуръа ҳгудыгээлауа,
Аха издыруеит: еа хъзык мазыръхашам
Ба Быхъзада сажаенираалакуа.

АСОУРА

Ахэалыхэа илеиуеит асы...
Акубагы штырхт ижадышьза,
Ацъабацэа иршэу аикуатцэа
Иакунаеит икуашза асы.

Аөыхуа иатцэа, ашэй ахъиссы,
Ацъар ирађызан икоит,
Аиаубжыгы гүёкаагаха игоит,
Ацэашы таа тагулчоит асы...

Дартоит анышэ иахъа альсы,
Ихдиркушоит абрака иуахъа,
Ишьтагъ анылашам шьта
Ахэалыхэа ианлеиуа асы.

Ишыхулара ихулеит лассы,
Агурфенкуатцэа цоит тагатцаа,
Аччапшь шкуакуаза, цас,
Ишлеиц илеиуеит асы...

АЛЬСЫ ШКУАКУА

(Абаллада)

Х-пъсык уи ахатца данеибгаз ихан:
Руак шкуакуан, руак цэышын, ахъа еикуатцэан,
Еибафон их-пъсык, деимарк'уан, еикупъон,
Дышкуакуахон, дцэышхон, деикуатцэахон.

Ипъсы шкуакуа гылон, иафызыаха шэтышк,
Ипъсы еикуатәа кымкымуан, изызон ацэыш.
Иаацәылашент шухәо ахатца илакта,
Лашыцарак хъантыщъза инеихатәон еита.

Бзиак қастап ҳәа ипъсы шкуакуа еихон,
Ускан ачэмышгы зызо, аеазон,
Аиқуатәа рхылон имшәо, имырхауа,
Ацәгьеи абзиес актый имырхауа.

Ус дшеибафоз ахатца, иацъал цзакит,
Даакупъсычхан, ипъсы шкуакуа ҳәынхәтас լիріт,
Даағызит, ипъс цәышгы ааша хъантоул,
Ипъсы еикуацәагь, ләқтас, ифхалт иханто.

Уи ипъсы шкуакуа қыдлеит жәфан шатәатас,
Уахынла ипъс цәышгы цоит тагатас,
Ипъсы еикуатәа гъежы-хынхәуа, икухонт альс-нышә,
Цхыбжыон уи үшатлакутас иасуеит атрышә,

Алаапк еиңш, иаакылъоит, ауубжыгы гоит,
Иеыжәлан инеиуа өыжәыкъян иагоит.
Аиқуатәа ууеит, ацэыш цоит тагатас,
Аха апъсы шкуакуа, лашалашо, ипъхонт етәатас!

АРМА-БЫРМА

(Фр. Виион имотив ала)

Ауаа шыкоу сыйказам, сыйкоуп арма-бырма,
Сариашоуты сыйказам усабашыр, уабыр ма...
Адгыл исхылашту үлдъха, үгуапъха.
Ахьшәашәа сабылуеит, сарыхыуеит апъха.

Исахауеит ибзианы, слымхакуа үпузар,
Избоит икказа, сыйлакуа үхазар,
Сlyмхакуа хыутыр, ачыт саҳазом,
Сыйлакуа хыутыр, актый збазом.

Сықуоит үшацахәа, съахны стәазар,
Сцәажәоит аныққахәа, сара аәпъа сөазар,
Ашъаҳага сышъухыр, шыҳагак сиенцәахоит,
Аәпъа юсөухыр, өаҳак юсиенцәахоит...

Санхатоу — сшәыргундоуп, саншәо ауп санхатоу,
Иласу сцәыхъантоуп, ахъанта сатдоуп,
Сызқуитым каштысуп, истәу ютажылам,
Атәыми ағнатәи сышәфашьоит, еилгам...

Зыгура ғатәым ауп сара зыгура ҳасто,
Аиаша қазхәауа, сиңақъан дыңхастсоит,
Знызынла исцәелиагоит иарбан аамтоу,
Жәйтәроума, өатәроума руғуа ҳазтоу?

Сара қгүхәгүтәоит, сыйхарә анықоу,
Сара санбеноу, срыңхахуа сықуоит,
Сгуы сантатәшую, усқан сычкоит,
Саныччо, усқан спуахы еиқүчкоит.

Алабәба — иашам, алъхызуп ииашоу,
Ахаа тъамадоуп, снаңа ацысфоит иашоу,
Ара санықоу, нақ ҳәа сеихоит,
Нақ санықоу, арахь ҳәа сеихоит.

Адғыл исхылаңшу, ғулъха-упуалъха,
Иұхылтыз дубоума, иштуамъха-иштуалъха?
Абасоуп юшықоу, махамаха сеиөыхо,
Амшын шәкуръа ғароуп... Ианбыкуу санөыхо?..

АМШ БЗИА

Амш ухәеит ҳәа, заку мшузей! —
Ишоурацәамкуа, ихъатацәамкуа,
Ажәған тамтам та амазамкуа,
Анаңылбейт, зака ицкьюзеи!

Зака ихааузей, иғукызузеи,
Ишахәшахәуа, аbla ҭаша,

Амра шаша, ихагымхаша,
Изхалашо ибаргуузei!

Ишъаласу, ишъазғыдоу
Агей ашхеи еизырцәажәо
Апъша қуанда. Иахәо ашәа
Хъаа хөйга хүшәык иағызоуп.

Ашәаңыцъаң убла хырк'үеит,
Рөйрөччиотт өхъя матәала,
Аха иабақоу наң апъша лас
Ахъхья-хъхъаҳәа зегърышәнах'үеит.

Уахыпъшлакгы апъсабара
Инҭагылеит уажә атәымтә,
Амра хаареи амши ирымтан
Иҳагхарым турбъаччара.

«Арт еибызхәо еимъымхаша,
Еаанбзиала! — зегъы ирымшуп, —
Асеиңш амш ачара иамшуп,
Ағамаңа пүшзала изфаша!»

Амш ухәеит ҳәа заку мшузei! —
Ишоурацәамкуа, ихътацәамкуа,
Ажәфан тәмтәм та амазамкуа —
Ишәзылпъхаант иазыпъшу зегъ!

VII

АИТАГАМҔАКУА

В. ГОЕТЕ

АЖЭЕИРЬШАА

Уи дарбан чырхыла, бнагула ищауа?
Атх лашэ дагулцэраа, альшацэгъа иөахэуа,
Днеиует ус хацак. Ирьазатэ диөхьнуп,
Пичгутцахэхэа днеигонт, ишүшкэ длахэуп.

Лад, сычкун, иухьзен, узыцэшэазеи умхэои?
Саб, ажэеиришьаа сыбла дхыцгалт, думбазои?
Ижакъа иеилачун, илашоит итургын.
Дад, сычкун, анакоуа хчылт илаакуин.

— О соульшэйл хазына, са сышка узгал,
Хкуашап, хшэахэап, җахумарып, хаччап,
Шэтышла икутоуп, ихыццэцароуп са схан,
Ххала улфычап, иуеилалхэап са (сан).

— О саб, уи ажэеиришьаа иажэа разуп,
Иустоит хэа ззихэауа хьуп, иразнун.
— Йышала, дад, сычкун, уеаанкыл, исхучы,
Альша лас иарёыхеит оуп атла рыбью.

— Нас юсоульшэйл хазына, умаалой мшээн уара?
Мхнахып сыръацэа рсахья, рысьра,
Цэымзатас сыръацэа уара иуеаччап,
Ишэахэап, икуашап, ихумарып, иччап».

— Саб, ажэеиришьаа иръяцэа ахъензо умбои?
Чийн хэа иахъсыръхьо үрбжы умаахазои?
— Дад, сычкун, сымалыкъ, иаафуам шыбыжьы,
Чай альслышкуа гылоуп рымаху хышышьы.

«О соуپшәыл хазына, сатқуеит упъшра,
Хаала ма мчыла үзгароуп сара».

— Саб, ажәеиңшыаа джаштоуп, даххымзар иуам,
Абар дысхалъеит үи, сыңсы сыйткауам.

Аб үгуак дышзахую даңуп ацара,
Абнара илығуеит апъшка ибыйза,
Аб иашта дааталеит, имч зегъ шәаны,
Илья затә дабақоу? Игүү дадуп дыръсны.

X. ХАИНЕ

ЛОРЕЛАИ

Сара исыздыруам исыхъыз,
Сзыкоу абас сылахь еиқуны,
Лаку ссирк, ажэйтэра иннажъыз,
Самоуп уажэыгь сыйкуаны:

Иөыхътоуп апъша хулпъазыла,
Пъшъаалоуп Райн шцауа,
Ахра ихумаруа иахалоит,
Аташэмтаз амра ашэахуа.

Пъхэызба шаназак дыкүтэоуп
Ахра кышэкъышэра ё дмитэха,
Леимхуц цырцыруа, иблахкыгоуп,
Лыхцэы еильшъхойт имцаха.

Илхэоит лыхцэы хътэы ххэала,
Насгы илхэоит лара ашэак,
Лыбжы тарыхутцэаза ихалоит,
Ихаауп, игукыуп оумашэа.

Аръис азыблара иалоу
Уп лашэа итуахы өнакааует,
Анакъа өыщэаакуа ипъило
Изгуатом — тэфантэйка дыпъшусит.

Издыруеит: азыблара хынэашэа
Аръиси ишхуен шахухо,
Лорелаи илхылтцаа ашэа
Абасоуп зегъ штанархо.

М. ЛЕРМОНТОВ

* * *

Мап, Баирон сакузам, даөазәүп,
Зыхъз дырым — иалпъшаау лахындала,
Адуней үүи иеипүш ађскы сакыуп,
Аха соурысуп шьала-дала.

Са заа сөэзысkit, ихсыркүшоит зааза,
Акурахымза — уи са соуп,
Аokeан иеипъшу сара сгуатца
Сгубракуа цъяны итальсоуп.

Аokeан лактацәгъя, уара угуала
Здыруа дарбан? Нас саргы
Сыгутыха еитазхәода хатала?
Сара ма анцәа, мамзар — азәгъы!

1832

АГУАЗЫХӘАРА

Сыпъсаатәны сывшамзеи сара лахәатас,
Уажә инасхыпъраан ицаз еипүш абас?
Мишәан сзаламзеи ажәфән таула скаууа,
Ахакуитра мацара сазхыуа?

Мраташәаразх, мраташәаразх нак снальиррын,
Сабацәа радгыл ахыштәуа збарын,
Урт рыбафкуа ахыштоу шхатәылан хара
Бааш хыжәарак рхагылоуп убра.

Абаагуаражә иаласоуп рабшытра акулзы,
Икнахауп рахәа еикүжъакца хазы,
Уи ахәен акулзи үү снархалар съыруа,
Иорыцкъарын, сымтәыжәфа рыөшьуа.

Шотландиатәй ағымаа цқяа исырхиарын,
Аккахә абжы хaa атuan иаздарын,
Сарөыхал, сазыңырғып шысқо уи абжы,
Ишгаз еиңш иаахсыңырын лассы.

Аха ибашоуп спухутәы, илүшәдоуп азхъра,
Слахынта сеңжьеит, сашатом сара.
Сыпъсадгылтәкъа ашхакуа абакоу — ихароуп,
Нак-аң амшынкуа газго иhabжъоуп.

Аибашыңаа бъефкуа рынцәарах-тәымцьара
Салазуеит, салазуеит асымқул абра,
Аброун са сахыз, аха дратәзам сыпъсы...
О! Сызшамзеи сара слажәаны?..

1831

ЗЫЗЛАН

Зызлан дызса-зысауда азиас иаңаа дхын,
Уи амзатәымта ашәахуа лыхышын.
Илтакын лара амза иахыгзаны,
Иаңалтәарц азшәах разнышха төкъаны.

Еибахеибафауда азиас цәкурғон,
Апътакуа рыгага уа итаңыцәңон,
Ашәа лхәон зызлан, уи лашәабжъ хааза
Апъафкуа иреафуан наң хараза.

Үс алышуан лашәа: «Азатаң — ара
Амра каххаа иаңуп апъхара.
Үака ахтәи пъсызкуа ташкыруа итоуп,
Ажан каруасакуа хылыа ичапғоуп.

Үака апъслымз еилаарцыр итапса хчыс,
Ачыккүйиа рышәшшыраң иеенцыхны үс
Дыщоуп аръыск, азхытца иамухаз,
Дыщауп аръыск, атәйтәлахтә иахзааз.

Ихахуы бырғын иқупъсооп уи ирхәйрхәны,
Уахынла ипъхъаҳәоит ихахуы ҳизгүкны,
Аръыс блахкыга шыбыжъон ҳиздауеит,
Илахын иқымшәкуеи еимданы ҳрыгузүеит.

Аха иагъа бубуала дхагузыргы, шара
Денкүхышәашәа, тизикүми нақуацара?
Ус дзыщәои изаза их снапы инантаны?
Изимхәои хутхутлагъ ажәак мазаны?

Абас дшәахәо зызлан азиас иатәа дхын,
Дыршыа змам хъаа цэгъак амца лиаркын...
Еибахеибафауа азиас цәкуръон,
Апътакуа ригага уа иташытәцәон.

1832

АРЫА

Апъра шкуакуа амшынгу иххалан,
Анақу иаларшәуп хара...
Иапъшааузей атәымтәылан?
Иаңаыззеи апъсадғымаे иара?..

Амшын шыкьюеит, аурт бжы ахыфуа,
Амызгут хыхуюйт, ағса ахгауа...
Мап, разқым үүштәп апъра ззыфуа,
Мап, разқым нағзыщәцауа!

Саркъапъсароуп ацәкуръашта,
Ахъымра ахалъхоит илбаатъшин...
Апъра гужәажәо, афыртын иаштоуп,
Тынчрак алаушәа афыртын!

1832

Инхыхуа-аахыхуо, амхурста хъфежъха иантагыло,
Аккара реыхо, ианарцэажэо апъша абжы,
Абахчара ё абхэеикуншэыла ашэшьыра аахыфло,
Аеанатцэах'яа абжы иатцэара ахашьшы.

Икуалыкуацо ианрыкунауа азаза пкышкуа,
Ашамтаз ма ашәапъшь анкыдло хулбыяха,
Ачыкъкуа иртәтыцьшны, гук-псыкала ашәт разнышкуа,
Рхы ртыйсуа, салам ансыртало игүкхә,

Унацәкъыс хызытәо ацыхаз ытчурал, ынч ахъхахә,
Са схуцракуа ацәара анақу нарыхто,
Ажәабжъ мазак сыйдгыл гуакъаз исзейтахәо,
Иссахутхутуа, ахаңкуа прыбжъаччауа ианто, —

Үсқан хъаада са сраҳатхоит гула-тъыла,
Сгүи сшъамхыи еңциарғауеит јрацэа.
Адунен ду тәушшәа збоит разқыла —
Үсқан яжәған дадызбалоит сара анцәа!..

1837

БОРОДИНО

— Ихэеишь даду, мшэан аламала
Маскуа леимгуабыл иарамшкала
Ус иртама афранцыз?

Ха харуаа хшатараада ижэйлон,
Ентахэашь амоумашь ажэала,
Иахаштран икоума Урыстэйла
Бородино заку мшыз!

— Ааи, ха ххаан ауаа ыжагушъян,
Уажэтэй аөаруаа ишæиъшыз цуушьо:
Иненбанеиъшны адouкуа!
Аха еикумшæеит лахъынцала,

Пұтыңык роуп ихинхәзы еибала,
Иратәеимшьеит хәа анпәа лыпъхала —
Циеи ирыртарын Маскуа!

Әымт-пъсымшың акраамта ҳара ҳхыатцуан,
Анбашыра ҳазылдың, ҳгуамт-хамтуан,
Игунқуан абыргәа абра:

— Хаи, шәанаңылбент, ҳтанасыма?

Ирыхъзен хъызаңәа, ипъсымә?

Урыс пъса пънцала үажә ирбама

Атәым матәа аркукурá

Абар ҳазқылст ҳашцоз адә дүгъы,
Аекъарта ҳаут ишахтахыгъы,

Иаажит адемытхан.

Ха ҳтәкуа шъышыз рлымха жыдца,

Хәапъхъа абна иаңәара аյында

Амрагъ ғавцычченит лаҳъхынза —

Ишаара афранцызцәа аахъан.

Абзарбзан ахы лтацала,

«Уху устап!» — жәа сәен сгуанала,—

Үәааха, мусиу, ухаткы!

Хаззышъузей? Ҳәылап заа,

Зегъ ныштахтап еилараан,

Хальсадгылаз ҳәылараан

Иаҳшатарым азә ҳхы!

Ус ғымшқа баша ҳиәахысуан,

Амш аагоума, цүушт, ҳныгунысуа?

Хшышыз ахымшгы цеит.

Зегъ ахыцәажәоз ражәа иалан:

«Иаамтоуп, ҳшәырхыс шынца шопала!»

Ус аибашыра адәы мыйда ала

Атж лашә ааххаңеит.

Слафет снадиаалт маңк исхисиәары,

Нак шаанза ишгурбъоз афранцызцәа

Слымха итағуан аарцә.

Атынчра әахыфлеит иаартыз ҳкъала,

Азә қылъя преендуан пүшьала,

Азэ ипса х'я, даъуан уа бубуала,
Икако уи ипъатца къацэ.

Аха ашәаьшь ڪاپьшь уаркалеиуа,
Жәфан иғқыдлеит — хар еиңнеиуа,
Абъеөхәа ٻُخْيَاكَا еихеит.

Хполковник иеипъш ахатца дишам:
Ах диматцүғын, ар драбын иашан.
Рыңха, икушәеит уи дызгашаз,
Анышәаза дахухеит.

Ипсымтаз ихәаз уаз ажәами:
«Ахырыар, ҳаштахъәа Маскуами! —
Хаъсып Маскуа ڄamtدا ٻهخا.

Анкъа ҳашъцәа ртахашъала!
Тоуба аауит ҳарт ҳөеикуагылан,
Бородино ڻئنے ҳанжәылагъ
Еилаҳамгент ڇھاھخا.

Мышмыждан уи! Алға иагулќья,
Афранцызцәа ٻُتوушәа иаакылќьеит,
Адәы зегы ٻڪوا.

Ршъанакуа браза аулакуа,
Рыңыхуа еилаҳауа адрагункуа,
Халапъш рхымзо, еилағынтуа,
Иааххатәеит зныказ уа.

Ас аибашъра шәарт ижәбашам!
Абиракккуа ڦیارڙسون иашан,
Иҳахнахуан амца ڀڌا.

Абъар хьефуан, ڀخۇي-ڀجىي ڳىلەو,
Ибъازkit аибашъиа, аха ижәйлон,
Ахым fas ڦيمڻا آانىرکىلەن
Ршъа ڦيڪاسو اپسڻا.

А҃ацәагъа ибейт аены кунагала
Аپсеилышъра урыс ڪاپьшьала,
Ха ڀجەىلاراان ڀزاكىكىعاز!
Адгыл ڙيزون, ڀغىئىسرا اگىئىسرا,
Луани аекуен ىيڭىلەسەن,
ڙىڭىز بزاربزان اگىغۇاھەا ڀىسىران,
Ихуاء-زااعا، изەزاز...

Үс иаалихулейт. Хөөрхия ҳылан
Ишаашаз җжәйларц абъяр икылан,

Альса хъаас имкәз...

Абар ҳдаулкуа аддықәа еигуныңит,

Альсәеирымга-ҳаңа дыңит,

Нас ҳахурақуа еихшыало итағит,

Хөөзәа иҳатъхаз һәхъазо.

Аан, ха ххаан ауаа ықагушын,

Ибъеңкуан, имшәоз тиенәагушын,

Шәа ишәеиңшмызт — адоукүа!

Аха еиқүмшәеит лахынцала,

Гылғык роуп ихынхәзы еибгала,

Иратәеимшьеит ҳәа анцәа лыңхала —

Цөи ирыртарын Маскуа!

АПОЕТ ИЛЬСРА

Дәхеит Апоет! — Ахъзпъша матқуаз —
Уи дартеит абзхәацәа рыңсы,
Игүү ахы ташәеит, ашыура дшахгуаң'уаз,
Иникуает иңғаңаца ихгы.
Апоет изхымгеит гула-псыла,
Ахымзб аша альски дакит,
Мчы змоу зегъ ражәа данаңғыла,
Ихала имч дмырхеит... дыршыит!
Дыршыит!.. Иабахутоу, шәиңәнүмхоушәа,
Шыта ихъз жәа гуафала аргара,
Хырқиагас ма ишхәо альсажәа?
Илахынца өахтәеит иара!
Шәа шәамзи гуаңшаку, дыкәцалан,
Ибағхатәра гумшәа ду зухаеуаз?
Ма ус, мышгашаку, далахалан,
Иөңәоз амца еибазырк'уаз?
Нас шәтынча шыта... Уи изымчхатәкьеит
Аабыкъа агуаңракуа дзыңкушәаз,
Цәашьпас, агении шанаху дкацәеит,
Наң заанат зиетәаху кашәаз.
Иара дызшызыз ак хъаас имкәзакуа

Дацхеит иабъар... ѿсихуа змам:
Игүү шэымсоуп, цьара еилахуашам,
Икъарахугы инапаёычтысуам.
Цышахус иктэзами? Харантэ ѿрххыла,
Шэфыла абналаоцэа реицш, цас,
Насыпъкии тымъкии игарц имтцарс,
Дааган джакурыжт уи лыпъхала.
Дырхычон Ѣагъа, иатэеишъозма,
Атэым дгыл атасюа, абызшэа,
Хара хахъз-пъша ишатахуазма,
Ашыа анкашуаз игуатэа ипънаќозма
Нап злеик закуу, имбо акаша!..

Дшыуп иара — дагеит анышэ хатала,
Егъи ашэахэаф гулымцэах иеипъш, идырым хъызхэала,
Ахыбаара мцахуцэа /иахухаз,
Иара ашэа ззиҳэахъаз иссиру ибжы амчарала,
Иа иеипъщэекъя гумбылрала цэгъальсышьа зоухъаз.

Избан, мшээн, гукала афызарен абзабаан ааныжны,
Шыцрала итэу ауаа дукуа рдунеи ќуак иезалеихало,
Зхи иакуиту агүү ацэанырра мцабзкуен ахъхуаюа?
Избан ацэгъахэацэа гумхакуа иара инапы зритаз,
Избан рөабызшэа губзыбын рымщэарен ригура зигаз,
Иара — даагылазар иеильзкаахъаз /ауаа?..
Игургынцэекъя ихыхны, амаш ыркыакъя наган
Ихадыргылент даь-бъыла ирхианы,
Аха иалхэхэоз акуцкуа илахь хъзырхэага
Иалакъакъон ажатэыхэа рые заны.

Атыхутэантэй имшкуа ирылартэон ашхам,
Иќуакуа икыдымчалон аилымгакуа есены,
Игубракуа мцурашахеит, уаха дрыхъзашам,
Ашьоура дшазыгушьуаз, иааихыцит ипъсы.
Еихсыбт абжы хая иссириз иашэа,
Бзантъык шыта анкьеипъш изгазом:
Ашэахэаф дамоуп /адамра /хышэашэа,
Икъышэ еихашауп, шеахуы изхэом.

Нас шэарт атсаннаа зыгехазырззало,
Шэарт, забацэа рхумгарала ахъз ду зырхаз,

Абшытра нагакуа, згуы нхахьоу лахынцала,
Ирыбраңалан, тәи-тәыхтас, ашапъыгү назыргаз!
Шәарт зылъсы кымкымуа ахтынра иамцаңыруа,
Ахакуитреи, Агении, Ахъз-пүшеи ирыхъко ақамчы!
Азакуан ашәштыра шәшатәахуа жәдүреит,
Шәарт аҳақыи аиашеи сихашәк'үеит рөй!..
Аха икоуп анцәа ихақгы, шәарт иашыцылаз
агъангъашра,

Дыкоуп шатара зzymдыруа азбағ: уи дғылоуп дылъши!
Хызыныла изалшом ахаан ихыхра,
Шәхүцракуи шәускуи идырхеит заа еилырганы.
Аринахыссы аңғаршра шәеазышәмкән баша,
Қаңхъа уи ала шәхы шәзызәх'уа ұышы:
Мап, шәа шәшья қыашь ала бзантык ишәзықұзәзәашам
Апоет илъшыоу ишь!

1837

АРТАКАУА

Артақуа ижәфантәу, шәарт тәамфаҳуда анықуағцә!
Каршәра иатқаарала, симхуццас, сиңшәарада,
Шәнеиуеит, са сейпштәкъа шәахцоушәа, —
Ағада гуакъа ааныжыны, нақ алада.

Дарбан нас шәказдо уахъ? Шәйнасып шәзықузбазар?
Шыңра мазоума? Иаргамоу гуаңыума?
Мамзаргы, здыруада, гунаңак шәымпытқазар?
Мамзаргы шәғызцәак ишхамыркыу рыбзоума?

Мап, шәа шәгуы ပыртәеит өағрада жамх'урстакуа...
Шәдәықууп цәаныррада, шәдәықууп ус гуақрада,
Назаза ихьшәашәоу, зых иакунту артақуа,
Арсадгыл шәзытада? Шәахызцогъ дызустада?

1840

КУҢЫБЬРОУП, ЛАХЬЕИҚУРОУП...

Гуңыбьроуп, лахьеикуроул, уағъс дықам унапытәқъя
зуркрай

Гуенцахарак үакүшәар хатала...

Угұры ззыхәари?.. Иалухыи баша назаза ак азхъра?

Иуағсует ашықусқуа — иреибұу ашықусқуа
еиштыла!

Абзиабара хымкуа... Иубода бзиа? Мышгашаку—иағъсам.

Имажәуа абзиабара ахаан шубашам...

Угұры унтальшыр ба? Уа иухыугахъоу аштыамта анзам:

Угурбъареи угуакреи неибанеипүш ибашоуп...

Ашаанырра закұхым?.. Уи ахъаа хаанахъа ма уаңаы —

Жәа шұамқ ишаниаз — инкабеит, ейжъагоуп,

Альстазарагъ bla хышәашәала уналпүшыр цъя
инткааны, —

Убас, итацәуп, итакыдоуп, ихумаргоуп...

1840

* * *

Амғаду снанылоит сара сымацара,
Анақу иалғоит ашъантамға кқаза,
Атых тынчуп. Анцәа игұнығуенит ғасакара,
Аетцәеи аетцәеи енцәажәоит ижжаза.

Гурбъа сирзак атұбаауеит жәған таула,
Ицәоуп адғыл ашәағыншы иатәа ахашшы...
Хъаас сыйкүзей, мішән, абастиәқъя сейдирбұбуала?
Сзеигубұзей? Иззыбылуазеи сара сгұры?

Шыта альстазаарахътә акымзарак сазьшытәқъам,
Исағсхью саамтагъ гұхъаазғазом зынза,
Ахакундреи атынчреи роуп сара сзынштацәқъоу,
Зегы-зегъ схаршты сыйзәарц шұастахыу схааза!

Аха сгу ахәом адамрағы ацәа хышәашәа...
Сыңаазааит назаза убас сара стажухуа,

Апъстазаара амчкуа өымдәо, спуаेы игужәажәо,
Тынч сыңсың леиғеиуа, ишесыц сгуы еисуа.

Уахгы өынгы сара слымча иштағц итағлааит,
Абзиабара ғазыхәан ашәа гүкүк абжы,
Назаза ииатәжкаһаран аць мажәроу схагылааит,
Ашығ-шығхәа амаху дундуа еитхәаны.

1841

АПЪХЫЗ

Дағстан архаे ағыштыбыжъонк рыбжьара,
Сгуы ахызатә иңаблаан, сзымқуацо сыштән,
Иахылщуан алғатә сыхура ағышәта еикуара,
Куаң-куаң сшыя сылтуа, уақа сшыбауан.

Сыштән акраамта арха ңұслымзрае схала,
Ахра ғеиғыцәкуа срыман стаҳәхәаны,
Икыдшәон ғамра ахра хөжекъкуа ирхалан,
Сбылуан сарғы, аха сышән са соышны.

Ус пъхызла избон иахыруаз хулпъаз чарак,
Стәйла гуакъаे ғамцақуа лашо,
Ахәса хучкуа, иңымдәо ргурбъа-чара,
Иалащәажәон сыйбаху еикуршо.

Аха ргурбъа-чара леаламхало,
Акы дазхуцуа, ңұхәйзбак дтәан хазшәа,
Лахъенкүттаган лігүы ңұшқа ғацәа ахалоу? —
Анцәа идырааит мңас уи дызлашәа?

Дағстан арха уи дылбон, дзеи пъхызуаз
Уа ғилдыруаз азә ипъсыбағи штән:
Ихура еикуара ахылға-пұсылға ахылщуан,
Иғыхшәашәаауа, ахухуаҳәа ишьа цауан

1841

Н. НЕКРАСОВ

ИРХЫМ АЧАРТА

Тагалан азамта. Акуариакуа ххытцит,
Абнагъ аеенлахт, ахкааракуа еиурыжьит,

Амала ирхымкуа линхазаан чартак...
Хушра хъантала иартәуеит са сгуата.

Рымаза рхөошәа, ачахышеткуа хутхутуеит:
«Хгүү кыдхуа тагалантәи асытәхәа наххысуеит,

Адгъым ахъ хаархуонт уи мчыла хара,
Хрыц җалакуа аларзуа асаба хара.

Аладантә, афадантә ҳқылкаа нааххылан,
Имлашыуа айсаатәкуа ҳаймыйртәоит үахынла.

Ажъакуа ҳчычейт, ихаст афыртын,
Хажәлаڭъа днызкылеи? Хгубны ҳальши...

Ма егырт рааста хбарышарны ҳкалама?
Агуркъхәа баша ҳазхама, ҳаххәама?

Мап, үүшүт, җзеңцәада! Акраатуеит уашьта
Хрыцқуагы гулдааны, ишәхъеижъеи ҳчарта.

Дзышәабуоз, дзылатоз арбан нас хыла?
Иаарыхра ацкъариу аурт хыла-пула?»

Амкүл иналығны, атак мыжда геит:
«Шәйжәлаڭъа ғуаша мчымхарак ихъзейт.

Мдыршаку имыхъзейт, уи дақушәон анхаша,
Аха неазикит оуп имч змырхаша.

Дгуаңкуеит арыцха — акрифом. акрижәуам,
Хъаацәгъак иерыхоит, ипүү чмазаң шьуа.

Ацәабуаста алыздоз иө-напык ёфаазшәа,
Икуаршәуп наќ-ааќ, имыхуо, йәкамчазшәа.

Ибла ташәашәеит, ибжыңтәќъа изткааум,
Гуаќ ашәак цәырган уашьтак изхәаум,

Анкъа мишихәоз еишъ, ацәмаа аанкыло,
Хуцрашәк деимарк'уа имхурста данхылоз...

1854

Ф. ИСКАНДЕР

АЧАРА

Икеикеиуа ашта—гуара
Ашъха ашъапанытәкъя ишътоуп,
Еилашыфзейт апъсуа чара,
Еиххәа-еитхәа ашъаль ахиоуп.

Ашъаудынкуа преиышуп даара,
Хбыргзәа руапакуа ирташьши.
Шәенбазар, дадраа, ачандараа,
Ханбоуп макъаназын ҳаргы!

Иахщәеницакыз ықагушьоуп,
Инахамқутцышсан ищаз,
Аехыртарстаे еипъхакујка иғылоуп
«Жигуликуа» аекуа рцынхурас.

Азә изы азә даьыеит өтыбъьала,
Еибакытәкъоит ипъсахы,
Дгылоуп икапот аанкылан,
Аеы асаса еипъш еиххәаны.

Ицәисжысса, икуашоит збабиәак,
Руатәакуа һазхом рышкы акалт,
Ахәаанхыттәкуо ңүшьап, ріарцәак —
«Хай! Хай! Рокенрол!» — хәа иаайлалт.

Газа чирак ләйкухх, пүхэзызбак
Лмырзакан өитхәо, ильирхгоит,
Пәтликак кны, дкуашошәа, таръызбак,
Еадажә, дашызаап, дыббабоит...

Ибжъазма ачамгур абжы хая,
Ахъырцар ғзара калаза?
Аа җишаҳхытәо, хдацъашә тбухаа,
Адуиненто халтура ацәкурцә.

Адгыл фбуатъсазеит моторла,
Хзыниазе? Икыдырхит хтуахы
Амцху зыетыхны ахеса игуарлаз,
Ахацэа ирхарзала рыбжы.

Исымчүи? Хаамта арфашыга —
Абензинфө сымсует икуазо,
Аха уиаткыс шемузыкоуп сеилазго,
Шемырзакан шәцащха иахырхәазо.

Иаарыцаабубоит хбыргцәагь даара,
Фыстында сгуахулоит зынгы.
— Шәеибгазар, дадраа, ачандараа,
Хайбгүп, хшәартазам җаргы!

АМААХЫР

Аккара рцәажәо, акуарчра илкъя,
Агуугуахәа азиас еилашүеит,
Хыткъаран аифхана шахылкылкъо,
Амшын инахулашәкуа ишаует.

Ахахә еиғыцәа ахафо иғылоуп,
Аха ибъашым — унағальшыр:
Ахахә аеаларпъс, ёиғынчыла,
Хыхъ иагулиаит амаахыр.

Иашьюп үи ахахә шамтлахәкуа,
Аха ианышәашам атәра,
Ахахә бжышышьара шапулсны адацкуа,
Иағуп цасхәа азхара.

Акышәкъышәрағ маҳу пак саахоит,
Салкъархәагы тшәо акыр,
Снапсыргутца аттахәа ианъсалоит,
Икүмшәышәза амаахыр.

Амра икыдшәо иахашәуа ишәйгүзә,
Еиқуатәаххыраха, еилбзаауа,

Суы иснатаот ипаку-пакуза
Амаху иөалазшәа абжкуа.

Агъама ба! Уи өашьара акум,
Цауп, излиааз ахахә агуоуп,
Аха иахыу ахахә былфөы акум —
Амреи адгыли рыфвоуп.

...Уара ууафъсуп, аха ухатсоуп
Шәеишыкүсей абас унха:
Амаахыр еипъш, ахахә атахътә
Упсы хуттган еикурхал

АФЦАРАӘЫ

Афцараәы ажъ рхуоит
Нас абриами ахтыс дузза!
Абду ижәйтә иахәа хыхухуоит,
Исаит тагалан аеенужъзан!

Еицыкуашшәа, анхацәа
Ажъ еицырхуоит рыетцыркуакуа,
Ажъаң иашәыз ршахуәакуа
Еихысейпъисуеит имаапъсазакуа.

Аус еицыруеит һеикүшәаны,
Ишыкъуеит аңиаңәа аеырхаган,
Ирыкүтәоит ажымжәакуа апъхзы,
Аха ажъ апъхзаша абаңырхагоу.

Шыапыла ажъ ркыщуа, изхуауа,
Ршыап аткыыс ишкьюу, ипүшюу арбан!
Итыркъахъазаргъ еғыа ҳәйнцәа —
Зкыи шыкүсала рыцкъара ааргон.

Апъстазаара закуи, сашья,
Уи ркыщыртоу, жъхуартгоу мамзар?
Хирфашоит афстаа есымша,
Бзия иушам уи, цәгъарамзар...

Саेҳәроуп ағцара афы,
Ажъ анчуа, паншуа ачатахәа,
Ихнатәоит атыс ахы
Ажъабыаткағы — даек сугаҳәом

Ишъагултәаау ажымжәа,
Альшза илгүпхәушәоуп иашан,
Афы ҭазтәо, ҭүшзала ижәжәаит,
Ағамаға ҭүшзала изфаша!

Альшәма тиҳыитып ихальшыа,
Ашпүхъ хаддло, афы ҭүхеипхениуа,
Ачейцыыка — андәа ипүшьеит,
Амроуп наажәуа ишенишиуа.

Альшатхъ сфаҳонит азна ртәны,
Ҧаанбзиала, бзиала ишәкааит,
Шәдьабаа — бзабаан, шәеибганы,
Зықынашықуса шәгурбъо шәнеилааит!

АЛЫҚСА ЛАШӘРИА ИГҮАЛАРШӘАРА

Уплашь таңа аръыруа альшалас,
Унапқуа уштахъ икны, укашәкачо,
Софыза гураз, ақалакъ ушалаң
Уалоду цысышьоит, анкьеипшү, умыщшакзо.

Ухаху ажәжәоит альша иуәасуа иаша,
Ухаху жәпа цәгъя иабом ишларц,
Сгуы наҳәомызт цым ахаан, Алиоша,
Үңсреи мұхъзи рифмала еикусырышәарц.

Удауауышын, тәамғаху ұмазамызт,
Тамадасхәа афызцәа ухъз ҳхәауан,
Уцаңа уаххатғылон, үаальсауамызт,
Жәа-хатәрала анықәәакуа ук'уан.

Иабаанатеи — схүцхьеит шәынтә гуаныла —
Заа альстазаара астәкъа азгушьра?

Измышты упъстазаара маншэалан,
Узалхудахазеи апъхаррагъ узхара?

Цэгъакы ианиарты үфызцэа иамузакуа,
Ргуенсра угуреисран атхара-тхара,
Угуы рзаауртуан, сөзы, уеитдамхазакуа --
Изеибартрымыйт ус ёазэ ихэйнцэра.

Нас уфныка ианнаагоз ҳатцагылан,
Асакаса упъсыбаө антданы,
Ушьа еилашуазшэа фапъхъа удақуа ирталан,
Сышуръхац суръхах'ун пуыла-пъсыла,
Уныкуиазшэа ҳамтак уяапъсаны.

...Хуахта ҳзафсуам, хгухеанзамкуа иаашуеит,
Апъеиньш мыйда ианышэашам ҳказшьа,
Азэ иаалыръкан игуы пъжэаны дымжасуеит,
Азэ ағырхэа инаиёкьоит ашьа.

Хкахаует аҳаа хъчо ҳашгыло,
Азаудаө ма ҳфырта ҳшахатэо,
Аха ахаан акуба шъыхра изашьцылом
Хажэфахыркуа. Хнеилап ҳпуы юибарбууо.

Нас ашэакуа, апъеипъшаамта шэапъыфла,
Уи атэйлахъ аудаа жэга, шэлассы —
Ахызатдэ уаө дахъамго, чмазарыла
Иахъкыаөымхо ҳфызцэагъ рыпъсынцры!

САН

Санзмыцэало, атх лашэ еихалан,
Иансыкүхало, сгуы тзызсо сзырфуеит,
Ашэ анактэириахъ дахъышто лхала,
Сан ашэа дшало, зных даабызуеит.

Иахъа амш хъанта илхылгаз иабжүшэа,
Слымхэ итафуеит лара лгункъбжы.
Дахнызбарц гуаныла илтахыушэа
Лызатцэрать, ахътагъ, саргы.

Дзынхъаауеи, икоузеи дзыргуамца?
Харьсызар уи ләпхъа хшыбзоу?
Икалап, лыбла ихызар ихымца
Аханатә лъацәа ихагыу-ихабзоу...

Анцәа икныгә, хар ҳамамшәа ҳақоуп,
Аха ираңафуп, ираңафуп илыпхаз,
Аөырдагуан уи акухап дзыргуакуа,
Азхытреиңш дахыцәо илыхъаз.

Мшәан, шараби, илытгуюп мыч шанас,
Мцык хымләзб лыблакуа ргүү?
Изыхнамгахьоу арбан еидарас
Аамта үи лгуатба — ацхатәры.

Шьюк лцәалаблит шибашьра мцацәа,
Шьюк үсит рхы ныкудан ағны.
Ихъашәкхә иләаччоит ахацәа
Рпатреткуа илзынхаз атзакытә,

Лашыцәа, лахәшыцәа, рынхара-рынтыра,
Таацәа дук ацьцахәа еилан,
Лгурфа дазынхент лымашара,
Ашәы аалшәымхәзакуа сангы дышлан.

Аха өымт илцәах'уеит уи лгурфацәгъа,
Лхы шытыхны ишилкыц илкыуп,
Анызаара иашындоу аъератцәкъа
Аиааиразын сан дынцәахууп.

АБЫРГЦӘА

Аъсра шәахымцакцәан, ҳа хбыргцәа,
Сиэыхәоит, шәахымыцакын альса,
Шәцала шәышцац еипш үсызкра аъсызкәа,
Шәшаңц шәаңз шәтатын архәра.

Әирбашаку шәеирчкунуа шәсымбаит,
Аөйркъачакыра акыр иаъсоу?

Хрыжъ-хрыжъ шәцәажәабжъ саһалаит,
Тесъхәистас шәажәакуа еихајсо...

Исхантуа сыкоума аламала
Амра иашәхью шәа шәхаәкуа
Ркацыра-мөахуастакуа ахьеилало
Иргулчо шәыблагу — рыйшакуа.

Аյсра шәахымцакцәан, ҳа хбыргәа,
Сшәыхәоит, шәахымыцакын айсра,
Шәхагмыз ацәгъамыцәгъа рңастәкъа,
Ашахмат шәасуа шәтәаз һүсшьара...

Заацәа ус ахәаа шәахымсын,
Шәымгылан шәызкуатып шәталъшуа,
Сан! Зөгъярхъагъ ба бысцәымъсын,
Лымкаала сан боуп сзышәшәауа.

Дылъшуп хара са сан ахцәышла,
«Дахъзап хәа сычкун илгүхүтәй».
— Сахъзап, сахъзап, — дсыжъжъоит жәа хаала, —
Ахъзара саेуп үажәгъы...

Насыпъуп айхын айсаатә раҳрахъ
Аматациәа ркурчыжъ аркурра,
Уи абыргәарз еибъу ахратәроуп,
Рхъаакуагъ хъаас ирк'ум дара.

Шәарт атлажә шәеинъшуп — быўкальсан
Ашәыр зәахаз, инхыхую ашьшыхәа,
Шәыпъсимра сашыапк'үеит: шәымъсын,
Хнапала шәахшыанза, хбыргәа, сшәыхәоит!

АТАХМАДА

Дааъсаһа, иеага ижәфахыр иныкух'уа
Атахмада даахыкүтәалт азыхъ дныгунысуа,
Даршкуакуон злагарахъчатаас асаба иәачыз,
Ашьшыхәа инеитихит ишъапкуа амра зыхышыз,

Иблуз ахуда нтарөыла, дынхыкутәлт азы,
Насоск иафызаха иаатысит икыржы,
Дынцэйцпүшны, атзы саат дазыпъшуашәа,
Дназыпъшилт амра, ирыцкъо ипъатца.
Ихы инақуиршэйн үчабра баазаза,
Ишъапқуа нылзитеит ашыац канзаза.
Иөыртынчшәа дхыкутәлан ус азхыку,
Ихы шлајуабуаза, аиқуара иөыжы.
Дхуущан бубуала (имоумада пухъ?),
Акыраамта дхыкутәлан атахмада азыхь.
Нас иаатитеит азыхь инапала,
Асаан ёилпүш иргуағаз инапсыргутца ртәны,
Икын уи, өымт-псымшя, ихы ларқуны,
Инапы ихырнаашәа, хамтак даатғылан,
Дрыхуальшан иахынеиуаз ащыкубар еиштал.
Аатәа шаатыганы ажәла уаңстәыла,
Акапани арыци ибозшәа гуаныла.

АМШӘ

Шыжымтан ақыда иналган жара,
Аңәйтарағ сазыпъшуп уи аара.
Уи ылкоуп абраға, абратәкъя аайгуа,
Схыпъшылоит ашта абар сахыпъшуда.
Уи ыллығрит иамехак амыркыцьра,
Икъала-палаха, измам фынра,
Ахахә шытызза дүззә нақ шаанаархәйн,
Ашышкамстра шейбгаз шафейт ыгуаҳәйн,
Акүнра өимгүцкъяа, ашымхә өыжәжәауа,
Аәы итанағуоит, агуағы рұкуғуа,
Ашыапы камхәыцькуа уажәйшуда жә имфантсо,
Итхадыуан, итхады абыныже еилагуо.
Амшә чарағара иаңынханы,
Еилажыуп маҳу гуартак уа икәканы.
Зных ағенитхәо ус иғагылон,
Атца шыацәхыпъла иңәнақъон аенаджылан.

Шәақыңсаңас итбұхаа жәа-тәабуастак
Ахъа шыап иннаннатеит иаразнак.
Шыңжынаты ақыта ифалған хара,
Лаңыңараे скылпүшүа, сазыпшуп үи аара.
Иароул үи хымпъада, юғашом сара!
Ашьапы иатсаңытәтәо алабың, ацын,
Иагъааңыртцит, избоит снашын:
Сшәақыгы сәхеит са смыццакзакуа,
Иара шааң иаапуеит, сара спуамтазакуа.
Аха сабеит. Исәапшүеит имшәәз,
Иатахыңызшәа үс ахәарцы;
Сымфахъ ауп, дадхент, сара сахъто,
Уаргы узцозар, уча ухатъахы.
Сшәақыгы шакұкыз анырит аңа,
Аббынтың еиларгъежкуа, еилапшытәтәа,
Ишон үи хъапшрак са сахъ иқамтço —
Ишон ишщаң, ахатда ишихуто.
Сара сшәакъ аңхара уеизгы изгуабыт,
Актәи ахысбжыгы агугуаҳәа идыдит.
Асаба лалббит иаҳынакүшәаз ахы,
Иагъаңаарқуалеит уақа ашьамхы.
Атанк иағызатәкъан үи оумаха,
Иаахъаҳәын са сышқа ахы анарха,
Избеит: ағыгшәыг шығшәыгыз инхеит,
Ишиашаз са сышқа нара неихеит.
Ах иақүшәаз уажәы-уажә үи канажуан,
Аха иғылауан ғапхъа,
Ах иақүшәаз уажәы уажә үи канажуан,
Аха еихон, еихон үи պхъақа.
Схымта иагазаап ицкъаны,
Амшә аббашарен аватыси,
Анъашра инылаиент иааигуазаны,
Нас, неитамхәа, уаҳа изахымсит.
Анышәхуаръи ашъаци штырбзаңа,
Инеидақало аватқъаракуа ишуаз,
Ииан шара тыңч асаныршәо аръора,
Иазеильмкаазо аөны изыниаз.
Имчыдан иштән үт уа ихъамтаза,
Алғылыниамадо иалаз агуамч.
Иаатынчрахеит. Сылахъ еикунатеит цәгъаза —
Изыхсырқъазеи, миән, исшыз амшә?!

АШЭАРЫЦАФ ИАЖЭА

— Аръыс, сара сажәа:
Угуалашәашт, акыр:
Акымзарак — аиғызарада —
Иакутатәым ҳатыр.
Иаххәап, атәиц хүчзә
Убла ихшәалан ихьуп,
Убри ахыхразытцәкъа
Уғыза ибла атахыуп.¹⁾

1) Ажәенираалакуа «Атахмада», «Амшә», «Ашэарыцаф иажәа», сара еңтазгөйт Фазиль игуальхарала Айсуа школ санталаз адыр-фашықусаны (1956 ш). Урт иара ихата иғаны ажурнал «Алашара» ианылартә иқаитцеит (1956 — ан. 2). Урт иагъа рыйзаргы, еңтаскыпхьеит, избанзар дара рыла ихацыркхеит апоети сарен ихабжылаз, иахъанзагы набышра злам хгубылра.

Г. ТАБИЗЕ

АПОЕЗИОУП ЗЕГЫ ИРЫЦКЫУ

О, ағызцәа, иара убриак ауп сыйхацкыу —
Апъсыцқа схазаит, сы-бымбылшәа, иқуашкакараза.
Аңыл хышәашәа, сажә ахәаха цқыа иаасараза:
Апоэзиоуп адунеи зегы ирыйцкыу!

Хшатараада акупъароуп сара сзызкыу —
Мфабжа схъагутуа, схъацуа сықам, сара скараха,
Назада исхалъхойт Светицховели мра лашараха —
Апоэзиоуп адунеи зегы ирыйцкыу!

Нас ңұраенынза гұтыха ссиризак оуп сыйкыу —
Наунагза стәйла гуакъа шахыфлаит сашәакуа,
Хүчгы дугъы, ңызы зхоу зегы ирхалъхо мра шәахуан —
Апоэзиоуп адунеи зегы ирыйцкыу!

Сыпъсадгым оуп, саҳаштхъазаргъ, сзызгукыу,
Поетк ишиатәоу апъсра саңылап қашәымшәакуа,
Истынхаит акупъарен аиаарен ращәакуа —
Апоэзиоуп адунеи зегы ирыйцкыу!

1 Светицховели — Мцхета иғылоу ауахуама ду ауп (12-тән ашә).

АХКУА

I

Аунеи аира

Агении	,	3
Адуунеи аира	,	4
Альсынтэыла ڪڙاڪڙا دُڙڙا	,	5
Альсуа матанеира	,	6
Альсаагара	,	7
Атоурых арضاfy	,	8
Анацэа	,	9
Ахуцра	,	10
Иосиф Хагба	,	11
Акамакуа	,	13
Ахътэы аамта	,	14
Альстазаара зжъоит хэа уеазумкын	,	14
Альхыз	,	15

II

Абри альхэзыба

Абзиабареи ашьеи	,	16
Абри альхэзыба	,	17
Сагханы	,	18
Сгуы иаурымы?	,	19
Аръзызбеи альхэзызбеи рашэа	,	20

III

Ашэтреи асоуреи

Амшыни сареи	,	21
Ашэтреи асоуреи	,	22
Азынра аламталаз	,	23
Аалъын	,	24

IV

Шэину!

Ахэйнтарратэ хэааи аеадакуеи	,	25
Аръыс ڦاگڻا ڦاڌا ڪڙاڪڙا	,	26
Ақалакъ ڦينخادа	,	27
Хазну аамта арбану?	,	29
Ахага	,	33
Аамтадара	,	35
Шэину!	,	36
Алкоголикцэа	,	37

V

Ахүчкуа рзы

Аңсуа нбан	39
Куат икуатеи Куача лкуачеи	40
Акуа	40
Аҳасабра	41
Цис Матиса	41
Ажъакуеи абгахучкуеи	43
Мқағачан	44

VI

Ашәкүкуа «Алаку ссир» (1977), «Амш бзиа» (1982)
рығынты

«Үеумыртлан, сажәенираала...»	46
Апсшәа	47
Сыңсадгыл амра	48
Апхъарца єитым	48
Агуалакара	50
«Сылаңш кыдхалт ахара...»	50
Ажәеипшыаа ртышха	51
Зызлан	52
Ихумаруан амра ашәахуа	53
Сани саби	54
Атәамаху	55
Аибашьреи ашәткуеи	56
«Ишпастахыу, шыри, сыйналарц...»	57
Абзиабара	57
Алаку ссир апсра	58
«Ахулпаз, амра апсымтаз...»	59
Анана Гунда	60
Ашәа	61
Апхәзызба шана	61
«Ахътәы салам...»	62
Асоура	63
Апсы шкуакуа	63
Арма-бъирма	64
Амш бзиа	65

VII

Аитагамтакуа

В. Гоете

Ажәеипшыаа	67
------------	----

Х. Хайне

Лорелай	69
---------	----

М. Лермонтов

«Мал, Баирон сакузам, даәзәуп...»	70
Агуазыхәара	70
Зызлан	71
Апъра	72
«Инхыхуа-аахыхуо...	73
Бородино	73
Апоет ипъсра	76
Апътакуа	78
Гүеъбъроуп, лахъеңкуроуп	79
«Амфаду снанылоит сара сымацара...»	79
Апъхыз	80

Н. Некрасов

Ирхым ачарта	81
--------------	----

Ф. Искандер

Ачара	, 83
Амаахыр	84
Ағцараңы	85
Алықса Лашәриа 'игуаларшәара	86
Сан	87
Абыргңәа	88
Атахмада	89
Амшә	90
Ашәарыцағ иажәа	92

Г. Табизе

Апоезиоуп зегъы ирыңкыу	. 93
-------------------------	------

Владимир Леванович Цвинариа

СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ

Стихи и переводы

Аредактор Пл. Бебиа

Атехредактор Л. Евменов

Асахъатыхы Л. Евменов

Акорректорцәа: Е. Адлеиба, Ф. Бытәба

Аформат 84x108^{1/32}. Атираж 500. Иқатә, акъ, ббъ, 3,0.
Инықә. акъ, ббъ, 5,04. Ақатапқа 442. Аху еилаazarala,

Апъсны Ахәйнҭкарра. Атыжырта-полиграфиатә еидцара,
Ешба имә, 168,